

II. ÉVFOLYAM

POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVOM

1933 JULIUS

7 KALANGYA

IRODALMI FOLYÓIRAT • SZERKESZTI: SZENTELEKY KORNÉL
TARS-SZERKESZTŐK: CSUKA ZOLTÁN ÉS RADO IMRE

Tartalom:

Wellner Albert: Gyűjtik a termést kalangyába (Lírometszet). — Batta Péter: Leánykánk játékdalai. — Lucia: Pán (Novella). — Csuka Zoltán: Haldokló kislíu (Vers). — Gergely Boriska: Orgonatulvajok ((Elbeszélés). — Borsódi Lajos: A köszönet (Novella). — Vasziljevics Zsárkó—Csuka Zoltán: Szávics Pantelija ezer lépése (Regényrészlet). — Radó Imre: Mélypont alatt (Regényfolytatás). — Csuka Zoltán: Kézfogás és csendes áldás (Vers). —

Czirák Imre: Mári néni meg a Márka az Úr koporsójánál (Elbeszélés).

Eszmecsere

Havas Emil: Vicinális Irodalom. — Senteleky Kornél: Válasz Havas Emilnek.

Láthatár:

Senteleky Kornél: Pítlgrill: Út a szerelem felé. — Stern Lázár: Paul Louis Courier.

KALANGYA irodalmi folyóirat. Felelős szerkesztő és kiadó Szabó S. Ferenc. — Laptulajdonosok: Szabó S. Ferenc és Inotav Béla. — Szerkesztőség: Noviszád, Kralja Petra ulica 30. — Kiadóhivatal: Szubotica, Park Kralja Petra 11. — Előfizetési ára: alapító előfizetőknek félévre 200'—, egész évre 400'— dinár. Rendes előfizetés: Félévre 60'—, negyedévre 30'— dinár, egyes szám ára 12'— dinár. — Előfizetések, negyedévre: Magyarországon 4 pengő, Csehszlovákiában 30 csehszlovákiai korona. Magyarországi szerkesztő: Fekete Lajos Budapest I. Török Ignác-u. 48. — Urania (Kömlös M.) nyomdai műintézet nyomása, Novi Sad.

APOTEKA
KOD POMOĆNE MARJE
Mr. IVKOVIĆ STJEPAN
MARIAHILF APOTEKA
RIDJICA

Leánykánk játékdalai

A napokban véletlenül tanúja voltam, mikor polgárista lánykánk körbefogózva vidáman énekelték, hogy

»Beültettem kis kertemet a tavasszal,

Rózsa, szegfű, lilium és nebántsmaggal...«

Hej, de rég volt, amikor még gyerekfejjel megvetőleg mentem el a játéknóta mellett, hisz leányok, csak leányok énekelték, játszották ez érdekes ártatlan játékokat. Nem lett volna méltó egy már a nagy-méta gyönyörűségeibe is beavatott fiúhoz, figyelemre méltatni ily alsóbbrendű lényeknek írt értelmetlen dalos játékokat. De azért a kedves dallam, ha akartam, ha nem, »bemászott« a fülembe s bent is maradt mindmáig. S felébresztett bennem kellemes ifjúkori emlékeket. Ez a gyermekdal is, a többi is.

Érdekel hát, mit is énekelnek lánykánk csilingelő kis hangjukon, játékos kedvükben szabad délutánjaikon vagy az óráközök nyúlfark-rövid tízperceiben. Kezdtém összeírni-firkálni őket. Persze a legtöbb ismert régi dallam. A játék is, úgylátszik, változás nélkül kíséri az egymásután növekvő lánygenerációkat. Anyákról lányokra, lányokról unókákra száll.

A fiúk játéka inkább módosul az idővel s a technika fejlődésével. Új játékok, lehetőségek születnek. Futballprimadonnaságról álmodnak. Érdeklődésük köre tágul. A lányok maradiabban, jobban ragaszkodnak a régihez. Odahaza vagy ha kevesen vannak együtt, a baba gondozása s a háztartás különböző ágazatai kicsiben, a játszadozás tárgya. Ha már nyolctizen összeverődnek, megkezdődnek a nótás, táncos, társas játékok. Ugy, mint ötven-hatvan év előtt vagy tán még régebben. Itt-ott tarkítva csak a széllel-bélelt, tarka-barkára festett gummilabda hajigálásával.

*

Az első játék, mely sorra került, egyben a leghosszabb, mert kilenc szakos vers szövegére énekelgették, a »Csákváron volt egy kápolna« című és kezdetű volt. Nyolc-tíz lány körbe-körbe tapiskol a dal ütemeire táncolva s összefogódzkodva. Belül a körön marad egy, ez a csacsi, aki inni szeretne. Az ötödik strófánál kiválik még egy kislány a körből s kötőjéből

itatószerszámot, hogy ne mondjam »pili«-t formálva itatná a jámbor szürkét, ha beférne a szája. A pohárba persze nem fért be a nagy ormánya, hiába próbálgatta, amin nagyot kacagnak a lányok. A csajkába aztán már befért s így oldódott meg a keleti kérdés. Ime a vers, amelynek keretében ez a verszedelmes cselekmény lefolyik:

- 1) Csákváron volt egy kápolna.
Csákváron volt egy libidomi labda,
labda mia libidomi kápolna.
- 2) Amellett volt egy zöld erdő.
Amellett volt egy libidomi labda,
labda mia libidomi zöld erdő.
- 3) Abba legelt egy kis csacsi.
Abba legelt egy libidomi labda,
labda mia libidomi kis csacsi.
- 4) A csacsi nagyon szomjas lett.
A csacsi nagyon libidomi labda,
labda mia libidomi szomjas lett.
- 5) Pohárba hoztak friss vizet.
Pohárba hoztak libidomi labda,
labda mia libidomi friss vizet.
- 6) A csacsi szája nem fért be.
A csacsi szája libidomi labda,
labda mia libidomi nem fért be.
- 7) Csajkába hoztak friss vizet.
Csajkába hoztak libidomi labda,
labda mia libidomi friss vizet.
- 8) A csacsi nagyon jót ivott.
A csacsi nagyon libidomi labda,
labda mia libidomi jót ivott.

A Pünkösdi rózsza kezdetű dalnál egy vagy esetleg a játékosok fele a körben áll, a másik fele pedig összekapaszkodva a kört alkotja. Együtt éneklük lassan ringó testtel a melódiát. A második versszaknál a körbenállók el-kikapnak egy-egy játékost a körből magából s táncra perdülnek vele. A harmadiknál pedig felcserélődnek a szerepek. A kört alkotók belépnek a körbe. S újra kezdődik a játék előlről, míg bele nem unnak s másfélébe nem kezdenek. Ennek a versezete a következő:

- 1) A pünkösdi rózsza
Kihajlott az útra,
Meggyfa árnyékába
Rózsa kisleányka,
Akit szeretsz, kapd el.
- 2) Ezt szeretem,
ezt kedvelem,
ez az én édes kedvesem,
Ha belőle-belőle,
rózsza lenne belőle,
mégis kifordulna.
- 3) Ég a gyertya,
ha meggyujtják,
mikor a szép táncot járják.
Járjad, járjad kis katoná,
hadd dobogjon ez az ucca,
állj ki, állj ki szőke (barna) kislány.

A harmadik fajta már eltérő az előbbiektől annyiban, hogy csak egy, a körben levő lányka énekel, a kört formálók pedig, a dal ütemeire jobbra-balra járva táncot lejtene. Akire ez a vezető lányka az ötödik sor éneklésénél rámutat, annak meg kell fordulnia. Az utolsó sornál pedig ez a kifordított csitri lányka áll be a körbe folytatni ugyanígy tovább a játékot.

Itt a fű, itt a fű a lábam alatt,
Elvesztettem barátnőmet, meg sem találtam.
Ez a szép ruhában,
Ez nekem nagyon tetszik,
Fordulj egyet hadd lássalak,
Te vagy az én barátom.
Ugy, ugy, te vagy az, most velem táncolhatsz.
Ugy, ugy, te vagy az, most velem táncolhatsz.
Itt a fű, itt a fű a lábam alatt.

Most jött azután a dal, amelynek melódiájára még én is emlékszem gyerekkoromból. Ennél már nem fogódzanak össze a hancúrozó asszonypalánták, hanem kettesével csak karikába állnak. A kisebbek belülre, ezek az eladó virágszálak, a nagyobbacska ezek mögé, mert ők az árusítók. Egy pedig a körön kívül megy-mendegél. Ahol az első versszak vége éri, megáll ez a külső vándor, s megfogja az ottani virágárus kezét, s elkezd vele alkudozni. A második strófa vége nyíltan megmondja, hogy a gyönyörűséges rózsabimbó ára: versenyfutás. Ami azonnal meg is kezdődik, ellentétes irányba s van

nagy hahota, ha valamelyik lekésik. Az előbb érkező elfoglalja az üres helyet.

- 1) Beültettem kis kertemet a tavasszal,
Rózsa, szekfű, liliom és nebántsmaggal.
Ki is nyíltak egyenkint,
El szeretném adni mind, de most mindjárt.
- 2) Én megveszem virágodat, ha eladod,
Ha az árát te magad is nem sokallod.
Versenyfutás az ára, uccu nézzünk utána,
De most mindjárt.

Az ezt követő játék már egészen különleges volt. Itt a szereplők merészen szakítottak az eddig szinte kötelező körzet-alakítással s egy sor süldő kisasszonykával szembe mindössze egy ilyen ellentétes nézetten levő, szinte fenyegetve követelődző lányka került. Csaknem erőszakos nőrablót játszott ez s a vers strófáit felváltva énekelte a lánysorfal az egyedül fellépő lányorzóval. Mikor azután ez utóbbi már ablak-betöréssel fenyegetőzött s kettévágta, persze csak úgy pusztá kézzel a nőláncot, sietve kiszolgáltatták neki a követelt legszebb leányzót. Közben a két tábor énekelve hömpölygött pár lépésre egymással szembe, előre meg vissza. Felváltva. Minden leéneklése után a versezetnek, elszakított egy leányzót a rabló s ezzel gazdagította a saját eleven hullámát, gyöngítette amazt. Mikor a sor egyre leapadt, a játék megfordult.

- 1) Mít akar ez az egy ember? egy ember?
Mi mivel, mi mivel király-király biztos.

Legszebb lányod akarom, akarom
Mi mivel, mi mivel, király-király biztos.

Legszebb lányom nem adom, nem adom,
Mi mivel mi mivel, király-király biztos,

Katonaságot hivatok, hivatok
Mi mivel, mi mivel király-király biztos.

Katonaságtól nem félek, nem félek,
Mi mivel, mi mivel, király-király biztos.

Betöröm az ablakot, ablakot,
Mi mivel, mi mivel, király-király biztos.

Legszebb lányom odadom,
Mi mivel, mi mivel, király-király biztos.

Hasonló ártatlan rablási história a most eljátszott játék. A körben képzelt palota vagy kakaslábon forgó kastély leled-

zik. A körbeli suttyóányok eleven garádicsot alkotnak. Ezen kívül marad a két főszereplő, az egyik őrzi a benti kastélyban rejtőzködő lányát, a másik meg el akarja azt lopni. Az első négy sort karban éneklük, az ötödik sort a házat, lányát feltűtő kérő s közben elkezd kergetni az áltolvajt. De ez a végén megáll egy lánynál, mondjuk a Katinál, vagy a Pirinél (akinek a nevét természetesen bele kell énekelni a nótába), azt kiragadja a sorból s maga után vonszolja. Most már ő lesz a lányörző, a másik pedig a lányorzó. Ujra kivesznek egyet a kerítésből, míg az el nem fogy. Szabad a vásár, újra.

- 1) Méz-méz-méz. Termett méz.
Termett méznek fáradtsága lehullott virága.
- 2) Ez az enyém volt. Ki mit evett volt.
Ha jól laktam belőle, a torkomra forrt.
- 1) Mit kerülöd, mit kerülöd az én házam táját?
- 2) Azt kerülöm, azt kerülöm a te házad táját,
Mert van neked egy lipityom-lapatyom
Kati nevű lányod.

Bájos kis ballada az, ami most következett. Ennek a dallama lassú. A körben négy vagy hat lányka, két karját lengetve, repülést utánozva lassan körülsétál. A körbeliek csak énekelnek. A második versszaknál a repdeső madárkák letérdelnek egy-egy körbeli lány előtt s a jobb kezüket megfogják. A harmadiknál pedig ezekkel lassan helyet cserélnek. S most már ezek lesznek a hirhozó postagalambok.

- 1) Repülve jön egy madár, szárnya hozta s integet.
Levelet hoz a csőrében s anyádtól üdvözlöt.
- 2) Édesanyád küldi néked, kis barátnő levelét,
És azt mondja, hogy szeretné látni kedves gyermekét.
- 3) Repülj vissza kis madárka s mondd anyámnak csókolom,
Én már többet nem jöhetek, nemsokára meghalok.

Most egy ugyanoly formában játszott játék következett, mint az, amelyet fentebb az V-ös számú kapcsán leírtunk. Csakhogy itt a sorok egymást felváltva, helyesebben felelgetve egyik a másiknak ezt a dalt énekeltek:

- 1) cs. Eltörtétek hidunk lábát, meg sem csináljátok.
- 2) cs. Megcsináljuk, megcsináljuk, diófából kifaragjuk,
ingyen aranyozzuk.
- 1) cs. Hol veszitek azt a sok aranyat?
- 2) cs. Föl-fölmegyünk Boldogasszony oltárára
s ki-kikérjük az Isten áldását.

- 1) cs. Elgárium!
- 2) cs. Bulgárium!
- 1) cs. Kit vársz?
- 2) Azt a híres Kalmár Pannát.

Mikor ezzel is készen voltak, megkérdeztem őket, ismerik-e ezt a dalt:

Kis kacsza fürdik fekete tóba,
Anyjához készül Lengyelországba...

Meglepődtek, elbámultak, nem ismerték. Sohase hallották. Ezt a játéknótát már elfelejtették a mieink. Vagy lehet, hogy ez nem is játéknóta, csak én képzeltem annak. De kifogyhatatlanok a kis huncutok a játékok válogatásában. Ha egyet abba hagynak, már jelentkezik valamelyik szöszke, hogy játszunk bújócskát. A másik meg, egy cigányosan barnaképű, bogárszemű pöttöm lányka, fogócskát indványoz. Két pártra szakadnak. Kit hová húz a szíve. S már kezdik is kisorsolni, ki lesz a humó a bújócskánál, emitt meg hogy ki lesz a macska. Akinek ősidők óta kötelessége a lyukjából kibúvó egeret elfogni.

Három ilyen kisorsoló versike is van köztük divatban. Az egyik persze az ősrégi »Egyedem-begyedem.« Aki még nem felejtette el, tudja, hogy

Egyedem-begyedem tengertánc,
Hajdu sógor mit kívánsz?
Nem kívánok egyebet,
Csak egy darab kenyeret.

A másik is ismert, de a vége felé mintha ellaposodnék.

Egy, kettő, három, négy,
Bolond Istók hová mégy?
Elmegyek a piacra tojást venni,
Mondd meg hányat te!

Akire a »te« esett, mond egy számot, azt gyorsan leolvassák, akire az utolsó szám esik, kiesik. A harmadik a legérdekesebb, mert mintha a múlt századok latin világának ittfelejtett csökevénye volna. Így hangzik:

Antanténusz,
Szórakaténusz,
Szóraka tiki-taka
Aja baja bambuszka.

Hogy ez aztán mit jelent, azt még a viznéző asszony sem tudja. A női porontyok a legkevésbé. Amikor ezt a középkori

hókuszpókuszt taktusra ledarálja valamelyik, a körbe állt kislányok ökölbe szorított dundi-kezeckéiket mellük elé tartják. Minden taktusra egy ököl érintődik meg, az utolsó eltűnik a hát megett. Ujra meg újra Antanténus, míg végül egy ököl marad, amelynek a tulajdonosa a humó vagy a macska.

Már ott akartam hagyni őket, megköszönve a kedves mulattatást, amikor az egyik kis tatárképű lányka azt sipítja, hisz a legszebb játékot még el sem játszották.

— No csináljátok hamar — mondom — mert este lesz ránk.

— Ki lesz a vezető? Ki lesz a cigány? — sürgölődik-forgolódik a kis mongolivadék. De lepittyedt az orrocskája mindjárt, amint cigánynak tették meg.

Lassan láncba fogódtak a kicsinyek, de úgy, hogy a vezető mindig átbújt két összefogódzott lányka magasra tartott karja alatt s ezzel az egyiket kifordította. Így ennek a két karja a mellén át szorosan átfonódva fogta a két szomszéd ugyanúgy tartott karocskáját. Végül is a vezető s a cigányt kivéve, minden szereplő ki volt fordítva s szorosan tartotta egymást a gyermeklánc. Mikor ezzel elkészültek, persze folyton énekelgetve az alábbi dalt, megkérdi a cigány a vezért:

— Mennyiért adod ezt a láncot?

Valami nagy-nagy summát akar ez mondani, hát azt mondja:

— Száz dinárért.

— Ez nagyon sok — drágálja a cigány s aztán folytatja:

— Majd kipróbálom, hogy jó-e? — s nagyot ránt a láncon. A kifeszített karok persze nem állják a rángatást, elszakad ez valahol, amire mindannyian megcsipkedik a vezetőt, mert ő a hibás. Rosszul kötötte meg a láncot. A dal szövege ez:

Sirjunk, rijunk,
Elfogyott a zsirunk,
Sárga cukor, veres bor,
Mindjárt ránk kerül a sor!

*

Hát bizony így játszadoznak, mulatgatnak mostanában a mi csemetéink. Nem ártott tán ezeknek a régi emlékeknek a felújítása, sőt egyik-másik ismeretlenebb dalszövegnek az enyészettől való megmentése — kötelesség is volt.

Batta Péter

Pán

Akkoriban úgy éltem fönt a kunyhóban, mint egy remete. Rettenetesen forró nyár volt. Lent a faluban az emberek szédülten jártak a hőségtől, a kertek betegen és sárgán haldokoltak és én bágyadtan feküdtem a diványomon és az ujjaim hozzátapadtak a könyvhöz, amit néha mégis olvasni próbáltam.

Akkor eszembe jutott a vadászkunyhó fönt a hegyen. Másnap fölmentem. Egy más világ volt; friss, zöld, eleven. Ott maradtam. És ekkor kezdődött az a furcsa élet, amire most úgy gondolok vissza, mint egy szép és exotikus álmra, amit másvalaki álmodott.

Hová is tűnt az a nyár, mikor nyitott hajjal jártam az erdőt és mezitelen lábaim vizesek lettek a reggeli harmattól.

Reggel az első madárfütytyre fölkeltem. Az erdő még titokzatos félhomályban ébredezett és én kiterjesztett karokkal álltam meg egy-egy tisztáson, hogy mélyen beszívjam a fűnek, mohának, fakéregnek azt a csudálatos, nedves illatát, amit nem tudnak elveszni a legkiválóbb parfümgyárosok sem.

Egy hét alatt egész pogánnyá lettem. Embert nem láttam, csak az öreg gazdasszonyt, aki kiszolgált és aki maga is inkább emlékeztetett arra a mesebeli öregasszonyra, akit »szerencse, hogy öreganyámnak szólítottuk«, mint azokra a fehérkötényes nőszemélyekre, akik kulturéletünkben sürögnek körülöttünk.

Nem olvastam csak meséket: hindu, perzsa, görög és albán népmeséket, amiket ott fönt olyan jól lehetett elgondolni és elhinni. Nem öltöztem, csak bő, görögös, egyetlen darabból készült ruha volt rajtam, amit egy perc alatt le tudtam dobni, ha kedvem támadt megfürödni a patakban, vagy kifeküdni a fűbe és összeölelkezni a vadvirágokkal. A hajam elszokott a hajtútól, a lábam a cipőtől. Semmi sem volt fontos, csak az, hogy megérett-e már az eper, ami tegnap még zöld volt; kinyílt-e az a nagy kék virág a patak partján; kikeltek-e vajjon a fülemile-tojások a bokorban. Köztem és az erdő közt megszűnt az a viszony, ami a Szemlélő és a Látvány, az Örülő és az Öröm, az Ember és az Élet között van. Én magam vol-

tam az Erdő, egy voltam vele, benne éltem és én voltam az Öröm és az Élet.

Jártam kint zivatáros napokon, mikor menydörgésektől reszketett a levegő és arany-kigyókban cikázott körülöttem a villám. Mikor az erdő minden lakója rejtkehelyére bújt, csak én álltam és hagytam, hogy a vihar lobogtassa a hajamat és az eső az arcomba csapjon. Jártam kint perzselően forró napokon, mikor minden visszafojtotta a lélekzetét és én áhitatosan, mint egy pogány papnő, adtam oda magam a napnak, mely szinte fájt, annyira égetett.

És holdfényes éjszakán is jártam kint, mikor a föld ezüst-csipkékkel van beterítve, minden bokor mögül pajkos manók integetnek és a tisztáson a tündérlányok táncolnak.

Egy délben történt. A patakból léptem ki éppen, kinyújtóztam és valahogy nagyszerűen erősnek és könnyűnek éreztem magam. A nap még a szokottnál is szomjasabb volt, egy perc alatt fölitta rólam a vízcseppeket. Mindenből áradt az életerő. Minden fűszál alatt kis életek ezrei nyüzsgöttek, dolgoztak, szerettek; az egész erdő élt, lélekzett, nőtt, zümmögött, susogott, zsongott körülöttem.

Egyszer csak egész közelről fuvolaszó hangzott. Nem volt dal, csak valami trillázás és csattogás és úgy simult bele az érzésembe, mintha a fuvolaszó is Én lettem volna.

Megálltam és hagytam, hogy a hangok elborítsanak. Valami furcsa meghatottságot éreztem; valami pogány és szent imádkozni akarást; a nap, a fák, a fuvola, az Isten, minden eggyé lett: Pán... — suttogtam — Pán...

Egyszerre megláttam. Előbb csak egy keskeny barna csík volt az egyik fatörzs mögött, aztán előbukkant egészen. Én álltam a napban, a hajamból gyémántcseppekben hullott a víz és a lábam gyökeret vert a földbe.

Közelebb jött. A fuvola trillázott és csattogott, a hangok szökdécseltek és játszottak velem, majd mélyebbek lettek, zengőbbek, furcsán rikoltozók és bűgök, sisteregtek és fölcsattantak... én lassan remegni kezdtem... és aztán egyszerre csak messzire elhajította a fuvolát. Pán... — dadogtam — Pán...

- — — — —
- Ki vagy te? — kérdezte egy napon Pán.
 - Nem mindegy az neked? — feletem nevetve. — Istenő, nymphea, tündér. Nevezd Kalypsonak.
 - És igazán, te igazán istennő vagy?
 - Hát persze — erősködtem — kételkedsz benne?
 - Pán elgondolkozott.
 - Nem! — mondta végre.

— És miért nevezel engem Pánnak? — kérdezte még.

— Magam sem tudom. Mert Pán az a Minden. És mikor megláttalak, akkor úgy volt, mintha te volnál Minden. Az erdő, a napsugár, a madárdal és az Isten, aki mindenben lakik.

Nem nagyon értette. Még valamit akart kérdezni, de meggondolta, elkapta a karomat és belenyomta pompás, ragadozó fogait.

— Hol voltál te azelőtt? — kérdezte máskor.

— Hát, hát... azelőtt egy szigeten laktam sokáig, oda jött egyszer hozzám egy vitéz, Odysseusnak hívták.

Elmeséltem Odysseus kalandos történetét. Ettől fogva mindig meséltem. Ha kifáradtunk a játékban és az ölelésben, a fuvolázásban és a kergetőzésben, akkor ölembe hajtotta a fejét: Mesélj! És én meséltem az Olympusról, ahol az istenek ambróziát esznek és nektárt isznak. Meséltem Zeusról és szerelmi kalandjairól. Ámorról és Psychéről, Daphnisről és Chlőéről és magam is hittem, hogy amit mesélek, azt csakugyan láttam és átéltem.

Multak a napok. Az erdő még szebb lett, a patak még csillogóbb, a fuvola hangja még forróbb és az én meséim mind fantasztikusabbak és izgatóbbak.

Három hét volt, három csudálatos hét.

A harmadik hét végén történt. Egy este a kunyhóm közepén ismeretlen doboz feküdt.

— Az inas hozta lentről — magyarázta az én vasorru bábám — ma jött a postán.

Kibontottam. Egy kalap volt benne. Egy rég megrendelt párisi kalap.

Egy új párisi kalap mindig szenzáció. Hát még itt a vadonban, ahol úgy hatott, mint az én régi világom üzenete: gyere haza!

Föl akartam próbálni és először vettem észre négy hét óta, hogy a szobámban nincs tükör.

Bosszankodva dobtam vissza. Mit csináljak? Este van, késő, sötét, ma már nem tudok tükröt keríteni. Lefeküdtem. Álmomban Párisban jártam és az első gondolatom reggel megint az új kalap volt. Honnan vegyek egy tükröt? Egerszerre eszembe jutott. Kimegyek a patakhoz és megnézem magam benne. Feledve volt Pán és az egész mitológia.

Mit vegyek magamra? Türelmetlenül dobáltam ki a szekrényből a különböző színű görög lepleket. Egyetlen európai ruha volt, leghátul, az, amiben feljöttem.

Hol van a fűzőm, a cipőim? És a hajtűimnek is meg kell lenni valahol.

Mikor elkészültem, kezembe vettem az új kalapot és izgatottan siettem a patakhöz. A parton letérdeltem és előrehajolva, óvatosan és gyöngéden, fölpróbáltam a kalapot. Nagyon szép volt. Nagyon jól állt. A patakon keresztbe feküdt egy keskeny palló, arra ráálltam, hogy talpig lássam magamat. Mit tagadjam, nagyon elégedett voltam azzal a képpel, amit a patak mutatott. Még rá is mosolyogtam. De a következő pillanatban arcomra fagyott a mosolygás. Valami zörejt hallottam. Alig tiz lépésre tőlem állt Pán és kíváncsian nézte a patak fölé hajló úri elegáns hölgyet. Ahogy fölnéztem, megismert. Az arcán végtelen csodálkozó meglepetés tükrözött, a meglepetés lassan ijedtséggé vált. Lassan hátrált és a mögötte levő fatörzsnek dőlt. Néhány pillanatig még ott állt, a csontjaimig éreztem azt az állati szomorúságot, azt a kétségbeesett szemrehányást, ami szemében ült. Kitértam felé a karomat, akkor lassan megfordult és eltűnt az erdőben.

— Pán! — sikoltottam — Pán! — szaladva indultam utána. Merre ment? Hová tűnhetett?

Akkor messziről megszólalt a fuvola. Előbb sírt és panaszkodott, aztán hívott és csábított; mentem a hang után; a párisi kalap a patakba gurult, a hajtúk ott csillogtak a fűben, a cipőm elvesztettem, a ruhám leszakadt rólam, ahogy mentem, lihegve futottam a hang után. Merre is megyek? Hiszen most már mögöttem hangzik. Visszafordultam, aztán megint vissza.

Az orromban éreztem az erdő ezerféle illatát, a fülemben a fuvola hívó és simogató szavát, a véremben a régi ölelések emlékének ízét. A szám kicserepesedett és a szemeim égtek. Már véres volt a lábam, az ágak, amiken keresztültörtem magam, összekarmolták az arcom és tépték a hajam. A fuvola játszott velem. Egész közel hangzott, hogy a mellettem levő bokor ágait hajtottam szét: Itt vagy! Aztán egyszerre egész messze tűnt.

Az erdő mint egy nagy hangversenyterem hangzott és visszhangzott, mintha a madarak is az én megcsúfolásomra esküdtek volna össze. Soha ilyen csattogás és csicsergés, trillázás és füttyülés nem volt.

Éjszaka lett.

— Pán! — sirtam bele a sötétségbe — Pán!...

A madarak elhallgattak. Csönd lett.

A lábam sajgott, a fejem kalapált, a mellem zihált.

Itt-ott fölzengett még a fuvola hangja, fájdalmasan és panaszkodva. Vagy csak valamelyik rigó ébredt föl egy távoli fán?

Pánt sohase láttam többé.

Lucia

Haldokló kisfiu

Ifju Kristály István emlékének

Künn az egyenesreszelt bánáti határban
riadózott a furcsa élet,
millió apró kráterből millió új életkerék görgött előre,
sáskák különös lávája ömlött elő a napfényben
s míg jártam a határt, lenyűgözött ez az életigenlés
s megfogta torkom, milyen kicsiny az ember
s rossz társadalma hogy bomlik széjjel
különös világkonferenciákon.

Benn a tiszamenti községben négy cigányt láttam,
deszkaládát vittek, hosszú és keskeny ládát,
valaki szegény távozott erről a földi útról
s mint torz mosoly villant elém Ady híres koporsóparipája.

S aztán, hogy a régi iskolaházba léptem,
vidám első látogatásnak szántam ezt a lépést,
de torkotfojtó döbbenet vált belőle,
mosás volt a konyhában és ott fogadott apád,
szemében vörös zászló volt a mosoly,
s benn a szobában anyád sirásának szörnyű csigaháza bűgött
a csöndben
s ahogy apáddal megálltam az ágy előtt,
örvénylő nézésedből kitekintettél ránk
és egészen messziről tán láttad a három rémült arcot.
Életünk legvégső titkának fekete lámpáját lóbáltad felénk
s furcsán csaptak össze fejük fölött élet és halál
örvényes hullámai,
rengett a szoba és rengett a künn égő nagy tavasz is,
egyetlen biztos pont volt a te halálos ágyad,
amelyen mozdulatlanul és nyugodtan feküdtél,
halálos ágy, tán az archimedeszi pont, amelyről
világokat lehet kilendíteni helyükből.
Rettentő lázad kanóca, tested, az agóniában remegett
s előttünk tíz év kicsiny patakja omlott a végtelen vizek
méhébe.
Benned a láz, bennünk a gyötrellem izzott,
néztük egymást,
s ahogy szemedből a fekete lámpás intett:
éreztem, mint olvad le a rettentő forróságban
értelem és érzés
minden induló és nehéz mondata.

Csuka Zoltán

Orgonatulvajok

A Tisza ezen az éjszakán csendes volt, mondhatni hívogató. A május az egész tavaszt a folyó köré zsúfolta.

Csupa zöld minden és az orgonaszag még a Tiszát is meg-részegítette...

A hold kerek arca a Tisza tükrében gyönyörködött éppen.

Nincs olyan giccs, ami szebb volna, mint a Tisza-táj má-jusi éjszakán.

De sehol nem volt látható emberfia, aki gyönyörködött volna benne...

Éjjel félkettő...

Ez az időszak, amikor a szép természet végre egyedül érzi magát és levetkőzve fürdik a Tiszában.

És a holdvilágban ... Az orgonaszagban...

A rakpart sétányhomokja csupa ezüst...

De meg a buja fű is harmatosan ragyogott...

A csend olyan hatalmas életet énekelt, mint amilyen csak várandós anyák szemében csillog...

Olyan hallgatásban lélekzett minden, amilyen megelőzni szokta a dolgok vajudását.

Az ég tövében piciny rózsaszín csík. Talán a hajnal hírnöke. Tavasz... Hajnal... Életigenlés...

A Tiszában most millió hal rakja buzgón az ikráit...

Ki is merné ebbe az orgonaszagu lila életkődbe a halált belesóhajtani?

*

Imbolyogva jön elő egy sötét alak a fenyőfák árnyékából. Jön, már látni leányos karcsú alakját, amint rálép az első lépcsőfokra, amely a rakpartról levezet a vízig.

Megáll.

Árnyképe mint egy dombormű vésődik a derengő ég lilakék csillagpettyes bársonyára.

A karcsú árnyék bájosan illik bele a keretbe. Arca hófehér és karját előrefeszítve néz le a Tiszára. Aztán a holdat nézi, majd körülnéz, aztán megrebbenve fut le a lépcsőkön.

Cipője sarka fürgén koppan a kemény köveken.

Szorosan a víz mellett megáll. Nézi a vizet egyre előbbrehajló derékkal, mintha mágneses erő húzná.

Egy béka ugrik e percben a vízbe. Megretten. Körülnéz. Dermesztő félelemérzés fogja el. Mintha jobbról is, balról is mozogna valami.

Szédül, kibírhatatlan szorongással látja, hogy közelednek feléje. Dermetsége halványan enged, mert látja, hogy mindkét oldalról nő közeledik feléje.

Nyaka lecsuklik, tehetetlenül rogy le a homokba.

Megborzong, az az érzése, hogy békára ült, de nem tud megmozdulni.

Érzi, hogy a közeledők mellette vannak és összerándul egész testében egy könnyű érintésre.

Felzokog.

Két meleg asszonytest simul hozzá két oldalról. Kezek simogatják haját, karját, hátát és csillapító szavak röpdösnek szagztatottan...

Ezek még jobban megrázzák és egyre hevesebben zokog. Érezni lehet, hogy egész testével, lelkének minden atomjával sírja a szenvedését.

A két asszony szorosan fogja és elcsendesedve egymást fürkészi a harmadik lecsuklott feje fölött...

— Ki kell sírnia magából — mondja az egyik.

— Könnyebb lesz neki — így a másik.

Hallgatás. Nagy, merev, ijesztő csend. Ilyen lehet, ha egy hajó utasaival elmerült.

— Maga... miért van itt... nagysága? — szólít végre az egyik asszony, egy törődött munkásasszonyféle.

— Amiért talán maga is, meg ez a lány itt...

Békák csevegtek körülöttük és egyre szélesedett az égen a rózsaszínű csík.

— Nekem nagy okom van itt lenni...

— Mindenki úgy érzi, aki ide jut.

— Sok baj van a világon.

— Több, mint amennyit elbír az ember.

— Az. Ez a rettentő szegénység. Az ember belenyomorodik a munkába, oszt öregségére még sincs kenyeze. Oszt mért? Volt nekem uram, aki keresett volna ránk, ha el nem esik a háborúban. Aztán nekem három lányt felnevelni.

— Hát azok most már keresnek talán?

— Jaj, ezért, ezért a keresetért kell a Tiszának menni egy tisztességes anyának...

Felzokogott és a májusi éjszakába belesuttogta az élete tragédiáját.

A három nő furcsa gomolyagként gubbasztott, különös háromsága a szenvedésnek. Disszonáns kép a tavaszi éjszakában a szelid sodrású víz tövében, amely torkosan nyelte a parti fővenyt, ami a sós könnyeket magába itta.

A sorsát kibeszélt nő mintha megkönnyebbült volna. Nézte az úrinőt, akivel szót váltott.

— De a nagysága... még elég fiatal, nem látszik, hogy rossz a sora, hát mért, mért...

— Oh, az idegeim...

A pillanat kérlelhetetlenül parancsolta az őszinteséget, hát folytatta:

— Már nem bírom tovább. A férjemet tizenöt év előtt kítették az állásából... Tizenöt éve munka nélkül, kereset nélkül. Amink volt, már lassan mindent feléltünk... Minden pusztul, romlik és nem lehet semmit újjal kicserélni. Nem bírom már ideggel a sok lemondást. Lemondani mindenről, ami értelmet és örömet adhat az életben... A rendes táplálkozásról, a jó ruháról, a könyvről, színházról, utazásról... Istennem, ennyi lemondás után igazán nem nehéz lemondani az életéről is...

A másik asszony elgondolkozott ezen az idegen szenvedésen. Nem is értette egészen. Az ő szükségletei messze alulmaradtak ezen a hiánypanaszokon. Ő túrta a becsületes szégyenség, mint egy természetes állapot. A lelkét a becsületesség gondolata dúlta fel, amit abban érzett, hogy a gyermeke pénzért árulja magát. Hogy élni tudjanak. Ugy érezte, miatta, az ő falatja miatt történt. Hiszen a reumájától nem tud dolgozni.

A faluban kutyaugatás verte fel a csendet. A lány, akit két oldalról is átmelegített az asszonyok teste, most felrezzent.

Mióta a két nő magáról beszélt, elhalkult a sírása és már nem remegett azzal a nagy, belső töréssel.

Az uriasan öltözött nő hozzáhajolt:

— Te kislány, te mit akartál ilyen szép tavaszi éjszakán a Tiszától? Mi történt, hogy olyan meggondolatlanul lefutottál ezen... a halállépcsőn?

A lány most felnézett rá. Fényes fekete szeme bizalommal nézte a beszélőt, aztán tekintetével a lépcsőnek fordult és halványan elmosolyodott.

Tetszett neki a szó: halállépcső.

Igen, ő lement a halállépcsőn, hogy a Tiszába fulladjon és most megakadályozták szándékában.

Dühös akart volna lenni, de nem tudott. Egy csöppet még közelebb simult a nőhöz, akit osztályához tartozónak érzett.

A szegény asszony a másik oldalon észrevette ezt az elhajlást, illedelmes távolba húzódott.

— Szerelem? — hangzott a kérdés a lány fülébe.

Az nem szólt, de a tagjai megvonaglásában benne volt az igen.

Az asszony hirtelen magához szorította. Ugy érezte, irigylit ezt a fiatal teremtet, akit ennyire betölt egyetlen érzelem, hogy mindent el tud dobni miatta, még az életet is. Az ilyen elszánt szerelem nem lehet szenvedés és paroksizmus, ami a beteget nem engedi gondolkozni. A legboldogságosabb állapot nem gondolkozni, nem számolni, fontolgatni, a »végsőre« nem mint eredményre, hanem mint törvényre gondolni. A halálhoz is hit kell, hogy szép legyen — gondolta és aztán szóra igyekezett bírni a csökönyösen hallgató lányt.

— A szerelem arra való, hogy éljék, nem pedig hogy meghaljanak miatta. Nem így gondold, gyermek?

Heves rándulás után jött felelet:

— De ha nem lehet élni a szerelmet, akkor jobb meghalni.

— Már miért ne lehetne élni a szerelmet?

A lány dühös, elkeseredett gesztusokkal sikoltotta bele a búbajos csendbe:

— Mert leépitették a vőlegényem és erre ő is leépitett engem.

— És erre te az életed akarod »leépíteni«... Nem gondold, hogy erre még ráérsz? Hiszen csak elmúlik egyszer ez a válság és rendbe jön minden... te még talán kívárhatsz...

— Ennekem nincs mit várni. Én már úgyis nyakig vagyok és fulladozok ebbe a válságba. És akkor mégis jobb előbb a Tiszába, mint később a válságba belefulladni... A Tisza egy perc. Fulladás és vége, de a válsággal nem lesz az ember kész az olyan... olyan...

Nem tudott hasonlatot találni, az asszony folytatta:

— A válság az olyan, mint a lassan ölő mérég.

— No, ugye! — diadalmaskodott a lány.

— Igen, édesem, de te még alig szedhettél ebből a méregből. A te számodra még hasznos is lehet ez a kis arzén... csalódás-pilula... legalább edzettebb leszel a sok válságméréggel szemben.

— Meg akarok halni, én úgyis meghalok — hajtogatta makacsul a lány.

— Ráérsz még, hidd el, kislány, neked korán van. Tudod mit, egyenesen szégyen a te korodban megfutni az élettől. És hátha kap más állást a vőlegényed és jelentkezik érted?

— Nem jelentkezik. Behívták és egyrészt ezért is mondtak le rólam, mert nem akar belőlem hadiözvegyet csinálni.

— De is egy jóra való fiatalember... kár... kár... — sópánszkodott a néni, aki gyakorlathból ismerte a hadiözvegyiséget.

— Butaság. Nem lesz háború. Különbözik a Tiszát még akkor sem kérted el, ha tényleg lenne háború. De nem lesz... Még nem haltak ki a síró anyák és hadiözvegyek... ne félj, kedves... háború nem lesz, de — nézd csak, mindjárt reggel lesz... Milyen gyönyörű piros hajnal! Látnod, a hajnalnak nem kell tudni, nem is tudja, milyen lesz a nap és az alkonyat. A hajnal az ifjuság, az élet kezdete és a legborúsabb hajnalra is kisüthet a nap. A reggel sohasem lép bele az éjszakába, minden életnek végig kell járni a maga útjait, legalább is a délelőig, amíg megérett... Nézd hát, milyen csodaszép ez a májusi hajnal... Orgonák...

Hajótülkölés vágta el a szót és nemsokára mozgás támadt a túlparti révészház körül.

Ekkor már felmentek a lépcsőkhöz és látták egymást, ismerték egymást, egészen másképp látták és ismerték egymást, mintha társadalmi úton ismerkedtek volna össze.

Mentek egymás mellett hallgatagon és nagyon szerették egymást.

A hajnal vörösizzón jelentkezett és a kakasok kukorékolnak.

Az orgonailat oly ellenállhatatlanul tolatkodott orrlyukaikba, hogy muszáj volt mellre szívn.

Részegített, bódító mámort adott, mint az ópium.

Lenyűgöző volt a buja zöld park a Tisza mellett hajnali fényben. A víz ezüstje is rezes lett, új színek és új fények jöttek.

A lány a vízre nézett félelem nélkül, de ellenszenvvel. Minden porcikája tiltakozott a Tisza ölelése ellen.

Aztán eszébe jutott, hogy otthon észre vehetik a távollétet és ijedten dadogta:

— Istenem, rohannom kell haza...

Futni kezdett, majd pár lépés után visszafordult és a két nőt összecsókolt. Aztán megint eliramodott, de egy orgonabokor előtt megállt és tördelte a virágokat.

Sírt és nevetett...

Percek múlva eltűnt a fenyők között.

A munkásasszony is búcsúzott.

— Enni kér majd az aprójóság — mondta, de mert úgy érezte, hogy nem mondott eleget, beszélt tovább:

— A nagyságáért is kár volna, aki úgy ki tudja ismerni az élet dolgait és olyan jó szíve van...

— A más dolgában mindenki jobban tud okos lenni, de a maga bújára-bajára nem igen talál orvosságot. Isten áldja meg, jó asszony és ne eméssze magát azon, hogy a lánya... nem tudjuk mi ebben a válságos világban megítélni, hogy mi a szegény, mi nem. Ilyen rendes anyára nagy szüksége van a maga lányának. Nem is értem, hogy jutott eszébe...

— Talán nem is tettem volna meg, de nagyon el voltam keseredve... Nem is tudom, hogy mit akartam...

Ment, kék kötényével az orrát törülgetve. Az orgonabokor mellett megállt és tördelni kezdte az ágait.

— Most nincs itt még a csősz, hát viszek egy kis virágot a pohárba.

A harmadik nő mosolyogva nézte. És amikor már egész egyedül volt, furcsa nyugalom járta át. Teljes odaadással gyönyörködött a természet szépségében és bár soha ebben az időszakban nem járt ezen a helyen, természetes érzésekkel sétált fel-le a tiszaparti sétányon.

Nem gondolt semmire, nézte a fűvet, az eget, a vizet és tekintete beleakadt az orgonabokorba.

Mosolyogva fogott a virágtépéshez és ijedten rezzent össze az ágak recsegésétől.

Nehéz csokor volt. Elhalt a karja, mire hazaért vele. Férje riadtan ült fel az ágyban az ajtónyílásra.

— Hol voltál ilyenkor?

Nézte az órát.

— Három óra ...

Az asszony néhány percig mereven nézte az őszhajú, bárázdás férfiarcot és szívét a fájdalom vaskapoccsal szorította össze. Ebben a pillanatban érezte meg bűnös önzését és most jött tudatára annak, hogy nem önmagáért él az élő...

Rekedten felkacagott és az orgonákat az ágyra szórta.

— Orgonát loptam, tudod, ilyenkor még nincs ott a csősz.

Maga is az orgonákra dőlt és úgy érezte, ma hajnalban az orgona volt a csősz, aki vigyázott három veszendő lélekre.

Gergely Beriska

A köszönet

Rudas Imre, harmadéves filozopter, elmélyedve hajolt Spinoza és Renan munkái fölé. Összehasonlító jegyzeteket készített, mert kollokvium előtt állott. Kissé elfáradt már a megterhelő szellemi munkától és úgy érezte, hogy értelme már alig hatol bele az elmosódó betűk lényegébe.

Hátrahajolt a széken és fáradt tekintettel bámult bele az előtte lógó villanykörte lélektelen lángjába. És a szoba négy falán át, tudata alatt érezte az ucca szemérmes estjét, amint most odakint a kis egyetemi várost lopva és némán átöleli.

Most kopogtak. Már nyílt is az ajtó. Aczél Margit, a kollega, gyors mozdulattal csapta be maga után az ajtót és egy székbe vetette magát.

— Elfáradtam, egyedül nem megy a tanulás. Tanuljunk együtt!

Ideges mozdulatai voltak a lánynak, beszéd közben feje, rövidre vágott haja meg-megrándult. A szemében nyugtalan értelem tüzelt és arcán is vértvevő gondolatok halványították el az élet színét.

A fiú örömmel fogadta az ajánlatot. A kopott, szegényes diákszobában csakhamar bujkáló melegséggel áradt el a lány jelenléte. A fiú felfrissülve magyarázott az emberi szemmel látott istenről, a lány pedig liktető figyelemmel hallgatta.

A fejezet végéhez értek. És most a lány, személyesen kiszakítva magát az eszmemenet üteméből, hirtelen azt kérdezte:

— Hisz maga istenben?

A fiú egy percig gondolkozott és ezalatt összegyűjtötte magában régi tépelődései emlékeit.

— Azelőtt még kísértett bennem valami öröklött istenfélelem, de most már nem hiszek benne, mondta. Hiszek a természetben és semmi másban.

A lány arca kigyulladt. Türelmetlenül szakadt ki belőle a válasz:

— Én ezt a kérdést már régen elintéztam magamban. Én értelmetlenül nézek mindenkit, aki tud hinni istenben és aki

nem látja, hogy minden ezen a világon, az élet meg a halál, meg a háború meg a fejlődés — minden, minden csak az energia játéka.

Tüzes, éles szavakkal magyarázta a maga álláspontját, mindjobban belehevült a fejtegetésbe és felgyulladt örömmel figyelte a saját beszédje hullámmzó zenéjét.

A fiú helyeselt a leánynak. És az elevenen csapongó beszélgetés, a lámpafény kerítő hangulatában, észrevétlen közelségbe hozta őket egymáshoz.

A leány most menni készült. A fiú nem engedte.

— Van egy ötletem. Bort hozok a korcsmából. Itt van a házban, rögtön itt leszek megint.

A leánynak tetszett volna a gondolat, de tiszta volt és romlatlan és ezért tiltakozni próbált ellene. De a fiú erősítette, hogy ők ketten felvilágosodott, új fiatalok, úgysem törődnek a világgal és a leány végül is ott maradt.

A fiú elszaladt és néhány perc múlva hozta a bort. Diadalmasan tette le a kancsót az asztalra, egy ócska szekrényből két poharat kerített elő és töltött.

— Egészségére, kolléga!

A leány szilaj jókedvvel koccintott és mindketten fenéig kiitták a poharat. A fiú újra töltött, a leány pedig — most már csak azért is! — egyik poharat a másik után kiitta. A nevetése már hangos és indokolatlan volt, fiatal vére már lángokban nyaldosta a halántékát.

Az éjszaka vad melódiai tárncooltak bennük és a fiú szomjas vággyal kereste a leányt. A leány egy ideig még ellenkezett, de akarata lassanként megrogyott, öntudatlan indulatok lettek urrá felette és féktelen, ősi erővel vitték a fiú karjaiba.

Éjfél felé volt, amikor a leány haza indult. A fiú el akarta kísérni, de a leány nem engedte. Szabadnak és bátornak vallotta magát, aki nem szorul senki védelmére.

Leért az uccára. Körötte minden aludt, aludtak a megbujó házak s megnyult fák karcsú, fekete vonalai, az alázatos kövek a járdán s a hosszan és lomhán elterülő kerítések. Maga a tömör, ellustult éjszaka is élettelenül hevert előtte.

Lassan ébredő, lopakodó gondolatok lepték el a leányt, amint félig behunyt szemmel előre vitte magát az éjszakában. Még bizonytalan sugással beszéltek hozzá, még nem volt határozott szavuk, még csak a mellén érezte őket, az átgondolás tisztító tüzebe még nem kerültek.

De már izzott benne a vergődő kérdés, hogy mi is történt vele? És lusta hajnalodással mindinkább előretört benne a

józanság és meglátta benne önmagát, részegen és mámorosan a fiú két mohó karjában. Már nem járt a járda közepén, valami homályos érzés a falak mellé taszította.

Viaskodott önmagával és dacosan válaszolt a kofálkodó gondolatainak. Bukás, szégyen? A testemnek, a lelkemnek magam vagyok az ura. Lelkiismeret? Menjek talán gyónni az isten elé, hogy meg ne verjen a bűnömért?...

De a zajgó, kavarodó gondolatok mind nagyobb erővel ütődtek neki a tudatának és a leány ájult tehetetlenséggel érezte, hogy ebben a kegyetlen tusában alul marad. Már nem válaszolt az ostromló kérdésekre és némán tűrte, hogy a szenvedés éles karmokkal beletépjen a lelkébe.

Előre bukott fejel vonszolta magát tovább a kihalt uccában. És hirtelen lebirhatatlan vágyat érzett egyetlen élő lény után, egy ember után, akinek az erős karjába tudna belekapaszkodni, egy asszony után, aki könnyőreletes szemmel nézne rá a fájdalmára, egy anya után, aki megcsókolná.

Körülnézett. A ház előtt állt, amelyben lakott. Végig a végtelen éjszakában az életnek egyetlen jele sem volt látható. A ház előtt egy ütött-kopott kőszent bizonytalan körvonalai bonották meg a halott feketeséget és a leány zavartan révedező tekintete erre a régi kőszentre esett.

És életet kereső, vigaszért kolduló vágya most előre lökte, reszkető lába megcsuklott és már ott térdelt szenvedő, könnyes, emberi nyomorúságban a kőszent előtt.

A toronyóra elütötte az egy órát. A leány lassan felkelt és nesztelen léptekkel beleszórt magát a házba.

Borsódi Lajos

Szávics Pantelija ezer lépése

Regényrészlet

Ő pedig lépésről lépesre ment. Gondolataival megfogódzott abban az emberben, aki kevéssel előbb a kezét nyújtotta a hirdetési oszlopról és valami csendes öröm öntötte el a lelkét. Ez az ember az oszlopról belegázolt a kontinensekbe, át-gázolt minden tengeren, minden folyó környékén és minden szigeteken. És mindenütt a lelkét osztogatta. És a szívét. A fehéreket, a feketéket és a sárgákat is örömkönnyekkel és bús mosolygással kapcsolta egybe. Mindent egybekapcsolt. Ebben a pillanatban fölötte valami messzi rádióállomás hangja szólalt meg, hatalmas hangszórón keresztül. Ez a hangszóró egyszerre megállította az uccát és mintha minden bele-rohant és odarepült volna, a messzi rádióállomásba. Szávics Pantelija megállott: ime ezek az állomások is egybekapcsolnak minden földrészt és tengereket és folyókat és szigeteket, a fehéreket, feketéket is, a sárgákat is. Az ember az oszlopról és a rádió.

Csak egy pillanatra állott meg, azután folytatta útját, lépésről-lépésre. Őt is várja odahaza a rádiókészüléke. Még akkor, amidőn állást kapott a bankban, mingyárt az első nap-dinárt dinárra kezdett elrakni. Két dolgot kívánt. Rettenetesen kívánt. És sokáig takarékoskodott, dinárt-dinárra rakva. És végül megtakarította a szükséges pénzt. És megvette a kívánt dolgokat. Kézpénzért. Részletre nem akarta. Szégyenkezett. Megtakarította a pénzt és megvette: a villanyórát és a rádiót. Gyönyörködött bennük. Az órával büszkélkedett, a rádió pedig a barátja volt. Az életben semmire sem lehetett büszke s ezért minden büszkeségét erre az órára összpontosította. Ahol csak lehetett, megemlítette. A közép-európai idő a világ legfontosabb dolga volt a számára: életcél. Állandóan ezt hangsúlyozta és gyakran beszélt — minden szótagot elnyújtva — arról, hogy most ennyi és ennyi óra van a közép-európai időszámítás szerint. S ügyelt arra, hogy ilyen alkalommal mindannyian jól hallják s hozzátette — csak úgy mellékesen — hogy odahaza villanyórája van, amelyet éppen délelőtt egybe-

vetett a római, bécsi vagy berlini idővel. S rendkívül megelégedett volt, ha a közönség körében ilyen alkalommal a csodálat legkisebb jelét is észrevette. Ébren ügyelt az órájára. Egyetlen napon sem mulasztotta el, hogy délben és este egybevesse az időt. Kínlódott és megtanulta, hogyan adják a pontos időjelzést valamennyi európai rádióállomás és Prágából épúgy tudta venni, mint Milánóból vagy Oslóból. Pontosan ügyelt és ész nélkül örvendett, ha megállapította, hogy az órája egyetlen pillanattal sem siet vagy késik. Eszébe jutott, hogy még a gimnáziumban tanult egy spanyol királyról, egy különőről, akinek az volt a kívánsága, hogy a szobában minden óra — s számtalan órája volt a szobájában — ugyanabban a pillanatban üsse az időt. És a szegény királynak ez nem sikerült. S lám neki, Szávics Pantelijának, egyszerű bankhivatalnoknak olyan órája van, amelyen mindig ugyanannyi az idő, Nauenban úgy mint Varsóban, vagy Beográdban. Hát még ha tíz ilyen órát vehetne magának. Biztos benne, hogy a székesegyház harangja is üt. Ez sikerült neki, a spanyol királynak pedig nem sikerült. És sajnálta a spanyol királyt. Eszébe jutott. V. Károlynak hívták. Ha erre gondolt, boldognak érezte magát. És megölelte az óráját. És enyelgett vele. És ugrándozott körülötte. De aztán egyszerre otthagytá. Mint ha attól félt volna, hogy untatja. Hogy megharagitja. Még megáll az óra. És nem jár tovább. Szent isten, mi lenni akkor? Vajon megáll akkor valamennyi óra a rádióállomásokon? Megállna a középeurópai idő is?

Nem, ez nem lehetséges. Mindig vigyáz arra, hogy ne untassa el az ő jó óráját. Hogy meg ne haragítsa. Mindig a kellő percben békén hagyja. És barátjához, a rádiókészülékhez lép. Oda, a szoba sarkába...

Pantelija most az ucca sarkán egy másik hangszórót halott maga fölött. Valami könnyű muzsika csobogott az arcára. De nem fordított rá figyelmet. Lépésről-lépésre közeledett a rádiókészülékéhez. A szobában, a sarokban várt rá a készülék. A rádió barát volt a részére, akiben gyönyörködött, akit istenített. Kicsinynek érezte magát előtte. Aprónak. Semminek. És szédülés fogta el, ha mindazokra a távolságokra gondolt, ahonnan a hangok hozzáérnek. Öhozzá. Az ő szobájába. Szobája sarkába. Nem hallgatott zenét vagy éneket. Hanem a pontos időt. És később: híreket, reklámokat és főleg az időjárásjelentést. Ez minden volt a számára. Ezzel táplálkozott. Lassanként szószertint megtanulta a reklámokat, az időjárásjelentés sémáját. A hírek nyugtalanították, valósággal félt tőlük. Voltak közöttük, amelyeket nem értett, főleg azokat, amelyek a politikáról szóltak. És reszketett a gyilkosságról,

betörésről és tűzvészekről szóló hírektől. Sírt, amikor a japán földrengés részleteinek leírását hallgatta s félt egyedül a szobában lenni, amikor valamelyik vulkán kitöréséről hallott, úgy, hogy az anyját hívta, hogy vele együtt hallgassa a híreket. A rendőri hírek érdekelték. Különösen a körözések. Vagy eltűnt egyének személyleírásai. Ilyenkor rendszerint behunyta a szemét s megkísérelte, hogy maga elé varázsolja a leírt férfit, vagy nőt. Egyszer annyira beleélte magát, hogy saját magát meggyőzte erről, hogy aznap látta a leányt, akinek leírását megadta a német bemondó. Felöltözött és az utcára rohant. Sokáig bolyongott abban a reményben, hogy meg fogja találni, azt hitte, hogy a lány rejtőzködik előle, mert tudja, hogy kevéssel előbb hallotta a rádióban eltűnését és most kizárni akarja, mint a többiek is kizárják. Az is aki kivon és Lután és a számok és mindenki... Sokáig kereste az eltűnt leányt, amíg fáradtan vissza nem tért a szobájába, abban a meggyőződésben, hogy a lány, nyomon követte és most az ablakon bekandikál. És nevet rajta. Talán meg is fogja kopogtatni az üveget. Nem, nem engedi meg neki, hogy nézze és nevéssen rajta. Az ablakhoz lépett és gyorsan leengedte a függönyt. Most nem látja többet. Nem fog nevetni rajta. Ő csak jót akart a lánynak. A rádió jelentette, hogy a szülők hazahívják és mindent megbocsátanak neki. Ezt akarta neki megmondani. Sőt pénzt is akart adni neki útiköltségre. És a lány, ez a buta most rejtőzködik előle. És nevet rajta. Így sohasem tudja meg, hogy a szülei megbocsátottak. De mit is bocsáthattak meg neki... Mégis, majd hirtelen felnyitja az ablakot és meg fogja mondani a lánynak... Az ablakhoz indult. De a hangszóró megállította.

Ezuttal egy férfi leírása, fiatal, akit az anyja hív, hogy visszatérjen. És Pantelija figyel... És gondolkodik. Egy napon ő is így eltűnik. Minden törekvés, hogy megtalálják, hiábavaló. A rendőrség nyomoz. Eredmény nélkül. A lapok írnak róla. Közlik a fényképét. Erre sincs eredmény. Akkor az anyja a rádióállomáshoz fordul. És egy este — a pontos idő, hírek, időjóslat után — a bemondónő egészen lassan magyarázólag elkezd az ő leírását: Pantelija Szávics...

De vajjon tudni fogja-e a nevét úgy kimondani, ahogyan ő kimondotta, sokszor hangosan, gyönyörködve benne. Oda-haza sokszor kimondotta. Először halkán. Aztán hangosabban. Mindig hangosabban. Tölcserű csinált a tenyeréből és így mondotta ki. Tölcserű csinált a papirosból és így mondotta ki. még ezzel sem elégedett meg. Hatalmas megafont akart, amilyent a sportversenyekről készült fényképeken vagy filmatelierek felvételein látott. Nagy súlyt helyezett a neve ki-

ejtésére. A Panteliját elhuzta, kissé talán pátosszal, mint a fizes verssorok kezdetén. Viszont a Szávicst röviden, mint valami felkiáltás, valami jajszó. És ez fontos. Ha így ejti ki, nyomban mindnyájan jobban ügyelnek és lelkiismeretesebben fogják keresni. Hogy azt az embert keressék, akinek a nevét ilyen szépen kiejtik. S Pantelija erősen gondba esett, vajjon ki tudja e ejteni a bemondónő a nevét úgy, hogy azzal érdeklődést keltsen. Talán jobb lenne bemondó férfi. A férfiuban több a pátosz. — De mindegy. Ha nem is találja el a név intonálását, talán a további leírás fog hatni.

Tehát Pantelija Szávicz banktisztviselő, 34 éves, 170 centiméter magas, beretvált, hosszúkás arcú. kék szemű, szőke haju, az arcon különösebb ismertetőjel nélkül — e hó hetedikén eltűnt. Új fekete ruha volt rajta, fekete kalap és fekete nyakkendő. Térjen vissza, mindent rendben van. Ha valaki megtalálja, vagy tud valamit róla, jelentse a rendőrségnek.

És Pantelija Szávicz hangosan elismételte az egész szeméyleírást. Egyszer. Kétszer. Háromszor... És izgalomba jött. Hát elveszett. Eltűnt. Keresik. Ez annyira hatott rá, hogy fel akart ugrani, felöltözni és elindulni az uccán. Hogy saját magát keresse. Ő majd meglátja a saját fekete kalapját. Odakiáltja magának: térj vissza, minden rendben, vár az édesanyád. Térj vissza... De nem. Ő nem fog menni... Neki nem kell mennie. Keressék mások. Csendben a szobájában fog maradni. Kinlódjanak mostan mások. Bolyongjanak. Izguljanak. Az ismerősök csodálkozva fogják kérdezni: hogyan történt ez így egyszerre? Éppen Szávicz Pantelijával! És kollégái azt fogják mondani, hogy rég várták ezt tőle s különböző fantasztikus hazugságokat fognak kigondolni arról: hogy minden rendben van. Össze fognak gyülekezni az íróasztala körül. Összeturkálnak mindent. Megkísérlik, hogy kinyissák a bezárt fiókokat, abban a reményben, hogy majd valami piszkos ügyre bukkannak, bizonyos szerelmeslevélre vagy fényképre. Találgatják a dolgokat. Túlkiabálják egymást. És hangosan magyarázni fognak. Kinevetik. Szidják. Egyesek irigyelni fogják, hogy máról holnapra ismertté vált és hargajukban összetépik az összeadásait, eltörlik a ceruzáját és a tollát, kiöntik a tintáját, ellopják a számait. És akkor jön majd az igazgató úr. És mindannyian szétszaladnak, mint az egerek. Az igazgató úr biztosan szigorú pillantást vet az asztalára, de ebben a pillantásban most egy kis bámulat is lesz. És néhány szót fog szólani róla, megdicséri mint tisztviselőt és mint szorgalmas munkást. Felhívja a kolléga urakat, hogy vegyenek példát róla és felállással adják meg az utolsó tiszteletet Szávicz Pantelijának. Mindannyian fel fognak állni.

Csak az a senki, aki kivon, az marad ülve és tetteteli magát, mintha semmit nem hallott volna és mintha az egész ügy nem érdekelné. A gazember! És azután csend lesz. Az igazgató úr ismételt munkára hívja fel a tisztviselői kart és méltóság-teljesen eltávozik, miközben még egy — most már egy kissé bánatos — pillantást vet Szávics Pantelija üresen maradt asztalára... És Pantelija elszomorodik. Milyen nagyszerű, jó emberek ezek. Látod, mennyire szomorúak. És felkeltek a helyükről, hogy megadják neki az utolsó tiszteletet. Pantelijának könnyek szöktek a szemébe. És siratni kezdte saját magát... De egy pillanat múlva már kiegyenesedett. Hiszen nem halt meg. Ő csak eltűnt és ezek, lám, úgy bánnak el vele, mintha meghalt volna. Semmirekellők ezek, nem pedig rendes emberek. Nem tudják megvárni a halálát. Hanem sebbel-lobbal megadják számára a végtisztességet. Feltörik az asztalát és ellopják a számaikat. Semmiházik. Ő csak eltűnt. És ime, a kollégák már eltemetik.

De mások, a többiek hallották a személyleírását és bizonyosan keresik. Valaki talán már látta is és megy utána, amint ő is ment azután a leány után. Tűnjön el előlük és csalogassa uccáról-uccára, sarokról-sarokra, útkeresztezéstől útkeresztezésig? Hunyósdit játszon velük a reklámozslapok körül, a templomok körül, átjárókon keresztül? Sülyedjen el a kapuk mély árnyékaiban vagy ugorjon egyik villamosról a másikra? Nem, ez nem tisztességes dolog. Ez az ismeretlen hallotta a személyleírását, megismerte és elindult, hogy jelentse neki, hogy minden rendben van, hogy megmentse. Ő pedig kineveti és kifárasztja. Nem. Nyugodtan megy a maga útján s hagyja, hogy az ismeretlen elérje és mindent megmondjon neki. Hadd örüljön az az ismeretlen ember. Mentse meg és vigye vissza haza.

És a nők gondolni fognak rá. Érdeklődni fognak utána. A nők olyan romantikusak. Belé fognak szeretni. Irnak neki és autogrammot kérnek tőle. Meg fényképeket. Ő pedig mindegyiknek fog küldeni, ha megtalálják. Most mindegyik gondolni fog rá. A bemondónő azt mondja magában: milyen is az a Szávics Pantelija, aki eltűnt, csak azért, mert valami nem volt rendben az életében. A bemondónő az első asszony, aki hangosan kiejtette az ő nevét. Ez felizgatta. Valami melegséget érzet. Ugy tetszett neki, hogy a bemondónő átöleli és simogatja. És ő megragadta a folyóiratot, amelyben a kis bemondónő fényképe volt és hosszan megcsókolta. Enyelgett vele.

De a személyleírása tovább rohant és a hullámok szétterjedtek és az elveszett Panteliját vitték az ürről keresztül.

Valaki megkérdezi: miért ilyen bolond ez a mai ifjúság? Itt van ez a Pantelija is, új ruhába felöltözöttten eltűnik egy félreértés miatt és még csak harmincénegy éves. Valamelyik leány fekete lovagnak fogja elnevezni s nem fogja elhinni, hogy egy meg nem magyarázott ügy miatt tűnt el. Ez a lány egész regényt gondol ki erről az emberről, az ő fekete lovagjáról. Simogatni fogja gesztenyeszin haját és csókolni fogja kék szemeit. A maga lovagját látja benne, aki elmenekült a környezetétől. Mindenki velé szakított. Eltűnt. Nyomavesztett. Hogy csak az övé lehessen. És az a leány vágyakozni fog utána. És hívni fogja. És dalokat fog énekelni neki... Az ő fekete lovagjának új fekete ruhában, fekete kalappal, fekete nyakkenővel, gesztenyeszin hajjal és kék szemekkel... A rádióállomások elviszik őt messzi országokba. Eljut Hollywoodba is. Olvasta: él ott egy földije, befolyásos ember. Meghallja a nevét. A személyleírását. Megörvend: megtalálta benne azt a figurát, amelyet olyan régóta keresett az új filmjéhez. Egész légió detektívet áraszt szét, hogy keressék. És megtalálják. Elviszik a diaposzitiv elé. És így híres művész, keresett ember, milliomos lesz belőle ott, az ígéret földjén.

Különös. Ő, Szávics Pantelija. Különös.

A dédapja, Argir, még hajduk volt valahol Albánia vagy Görögország határán. Cincár, vagy görög.

A nagyapja, Sztotir, beogradi kereskedő. Görög.

Az apja, Jován, a város alkalmazottja. Szerb. Igen kis hivatalnok. Emlékszik: a temetésére nem ment el egyetlen városi tanácsos, a polgármester meg éppen nem.

És ő, Pantelija, banktisztviselő. Előkelő emberekkel érintkezik.

Különös. Lépésről-lépésre. Statisztától idáig. Hajduktól a banktisztviselőig. Különös. Lépésről-lépésre.

És Pantelija magához tért. Igen, lépésről-lépésre. Menni kell. Haza. Egyenesen haza. Ellenőrizni kell az órát, a rádió nemsokára már adja a pontos időt. Egyenesen haza kell menni, lépésről-lépésre. Mindez csak képzelgés. Az igazi banktisztviselőnek a képzelgéseket kerülni kell. Nem vezetne jóra. Elronthatják. Leszoktathatják az összeadásról és számok helyett valami bolondságot tesz eléje, hogy adja össze. Ő pedig komoly és kifogástalan banktisztviselő. Mindent kerülnie kell, ami elvonja a munkától és akadályozza a munkában. Csak az előkelő világot nem kerüli. Az veszélytelen. És az egyedüli igazi társaság egy komoly banktisztviselő részére. Magában már régen szomjazott az előkelő körök után. Előkelő emberek társaságába kívánt bejutni. Hölgytársaságba. Divat szerint

kivánt öltözködni. Hogy tessék. Hogy keressék és meghívásokat kapjon.

És egy napon megnyílt előtte ez a világ. A bankban volt egy kollégája, tekintélyes régi család tagja. Mindenki tisztelettel beszélt róla. Mindenkiel udvariasan, csendesen, néha túlzott kedvességgel beszélt. Sokat olvasott. Franciául és angolul beszélt. És minden évben külföldre utazott. Ez a kollégája megkönyörült rajta. Megszólította és elindult vele. Pantelija ezen az estén semmit sem vett észre az uccán. Kollégájának személye hatalmasan hatott rája. Csak azt érezte, hogy könnyű, mint a toll, mert nem kellett rettegnie sem a házaktól, sem Lutántól, sem a kirakatoktól. Azt sem vette észre, hogy jutott át az ajtón. Azt sem, hogy hova ment. Az előkelő kolléga a kávéházba vitte, Ványa, ez volt a neve. Leültek az asztalhoz és Ványa valami zöld italt kért a pincértől, kis pohárban. Pantelija zavarba jött. Ő sohasem lépett be ebbe a kávéházba. Csak igazgatók és gazdag emberek jártak oda. És most ő is ott ül. Körülötte és fölötte mindenütt tükrök. És a tükrökbe mélyen belesülyedtek a kigyulladt égők és hosszú sorban a végtelenbe nyúltak. És ő száz oldalról látta saját magát. Ha egyedül lett volna, megijedt és elmenekült volna. De így, mellette ült Ványa és kimérten itta a zöld folyadékot és ő meg sem mert moccanni. Szégyenkezett. Félt attól, hogy Ványa kineveti. Fogta a kis poharat és inni kezdett. Édes és erős volt. Felcsuklott. A pohárban meglátta a saját arcát. Szokatlanul eltorzultan és elszélesedve. Ez felvidámitotta. Eszébe jutott az elbeszélés, hogy a nagyvárosokban vannak olyan tükrök, amelyek nevetségesen eltorzítják az emberi testet: meghosszabbítják vagy elszélesítik. És körülötte nevetnek az emberek.

Aztán Ványa finom cigarettával kínálta. Pantelija nem dohányzott, de nem merte visszautasítani. Átvette és rágyújtott. Küzködött a füsttel. Könnyezett és csuklott. Elborult minden a szemei előtt. De szerencsésen átúsztta a bajt. Ványa semmit sem vett észre.

Ettől az estétől kezdve lassanként beletanult az előkelő emberek szokásaiba. Habár lelke mélyén érezte, hogy ez nem neki való s hogy hamarosan mindezt el kell hagynia és vissza kell térnie kis szobájának sarkába — mégis görcsösen kapaszkodott Ványa minden szavába és mindenben hallgatott rája. Ványa szobáiban látta elődei portréit. Mindannyian komolyan és szigorúan függtek a falon. Ritka nevük volt, amelyeket Pantelija még sohasem hallott. Magas tisztviselők voltak, zsupánok, egyházi száborok kiküldöttei és hosszú, nehéz láncokat és nagy gyűrűket viseltek. Közöttük Ványa még

előkelőbbnek látszott, mint a bankban. Pantelija hosszú ideig nem tudta, mivel hasonlítsa össze Ványát. S aztán eszébe jutott. Még mint gyermek jobban szerette a latin betűket a cirilnél. Volt idő, amikor szégyelte a cirilt, mint valami vulgárist, valami közönségest. A nevét is mindig latin betűkkel írta alá. A latin betű ugyanaz volt a számára, mint az úri élet. S közöttük főleg az Y, X és a Z betűk is előkelőek voltak, de számára az y a grófi vagy hereegi szimbólum volt. És Ványa is az Y betűre hasonlított. Ezt meg is mondta neki. Félénken, de ezzel ki akarta fejezni minden tetszését és gyönyörködését. Ványa erre csak elvonta a száját. Bólintott. Átszúrt egy »merci« szócskát. És egy hosszú francia mondatot tett hozzá, lustán és erősen az orrán át. És Pantelija büszke volt. Rettenetesen büszke.

A többi már sorban következett. Ványa elvitte a szabójához. És Pantelija vállalai széleseké és egyenesekké, csaknem sarkosakká váltak, a kabátgallér a mellen széles. Selyem fehérneműt kezdett viselni. A kabátzsebből kihúzta a zsebkendő csücskét. Kezdett mindennap borotválkozni s minden alkonyatkor teára ment a cukrászdába. Beiratkozott egyik előkelő klubba. Ványa bevezette az előkelő házakba is s mindenhova elment vele, ahol mutatkozni kellett. Pantelija boldog volt, habár állandóan kínoztta a sejtelem, hogy hamarosan vége lesz. És vége lett. Egyszerre. Hogyan következett ez be, nem tudta. Egyik napon csak, amikor elment Ványához, az nagyon hűvösen fogadta. Néhány rövid mondatot ejtett. Ez alkalommal is kiszüremlett a száján egy »merci.« És ismét egy hosszú francia mondatot tett hozzá, lustán és az orrán át ejtve ki a szavakat. S aztán hallgatás következett. Pantelija a szemszögeletéből ránézett Ványára. És Ványa előkelőbbnek tűnt előtte, mint valaha. Maga az Y... S Pantelija a kalapja után nyult. És szó nélkül eloldalgott. Menekült. És attól a naptól kezdve soha többé nem beszélt Ványával.

Pantelija saját magától bocsánatot kért ezért az egész kalandért. De mit tegyen, mikor vonzódott ahhoz a társasághoz. Olyan szépnek tetszett az előtte. Tisztának. Megmosdottnak. Illatozott. És olyan szépen mozogtak ebben a társaságban. Okosan beszélgettek. És mindig jó fellépésűek voltak: soha egy hangos szó, soha egy gyorsabb mozdulat.

Pantelija érezte, hogy mindez nem neki való. Hogy miért, ő maga sem tudta. De tisztában volt azzal, hogy nagyon messze van mindattól, ami után vágyakozott. Nem tudta, hogy ezért elkeseredett. Vagy hogy mindegy neki. Hogy mind ezen mosolyogjon-e. Vagy megvesse. Érezte, magában is elismerte, hogy valami falba ütközött. A fal mintha üvegből

lett volna. És az üvegen át látta a ragyogást, fényt, szépséget, de mindezt köd vonta be, mintha tejüvegen nézett volna keresztül és minden egybeolvadt, körvonalak nélkül volt. Sajnálta, hogy nem lehetett az üveg másik oldalán. Nem annyira azért, hogy lássa, mi van mögötte, mint inkább, hogy az üvegen át idenézzen az ő világába. Az ő életébe. A világba és életbe, ahol nincsen selyeming, ahol észre sem veszik az X, Y, Z betűk valamilyen előkelőségét. Hogy lássa, dereng-e innen is valami fény, ragyogás, szépség. Ha körvonalak nélkül is. Egybeolvadottan. Csak ez az egy maradt meg benne az előkelő világba történt kirándulása óta. Kicsiny, nagyon kicsiny elkeseredés Argir szegény hajduk legény és Szoťir kereskedő ellen. Egy kicsit több bú a városházi kishivatalnok és szenátor és polgármesternélküli temetése miatt. És aztán a közöny következett. És minden átment a feledésbe. Hányszor is elpirult, amikor elhaladt Ványa mellett, de mindig ügyelt arra, hogy olyanmódon köszöntse, amit tőle tanult: a kalapot könynyedén, udvariasan vette le, de sohasem szolgailag mélyen. Ilyen alkalomkor érezte, hogy bizonyos fokig adósa Ványának és gyorsan haladt el mellette. Talán szégyenkezett maga miatt és ő miatta. De Pantelija nem volt ennek tudatában. Örvendett, ha nem találkozott vele és ismerősei galériájában Lutan mellé állította.

De miért is gondol ma annyit Ványára? Miért kínozza még ezzel is magát? Elmult, le kell rázni magáról... Gyorsabban megindult. Haza. A meghitt sarokba. Az órájához, a rádiójához. Haza...

És akkor, éppen a sarkon, ahol be akart fordulni a sötétségbe. Egészen váratlanul. Kinőtt az éjszakából és az utcából. Egy tenyér. Koldúsmódon. Pusztán. Mint a haldokló virág. És egy hang. Kér. Siránczik. Könyörög. Visszhangzik: lépéseket, szirénákat, viháncolást, sirást. Visszhangzik: férfiakat, asszonyokat, gyermekeket. Egy tenyér. Pusztán. Koldúsmódra. Hát a koldúsok este nem alusznak? Mint a gyermekek. Miért nem tiltják be, hogy a koldúsok még éjjel is alamizsnát kérjenek? Hát nem elég nekik a nappal? Lám, ő is csak nappal ad össze. Éjszaka nem. Hát ezek is csak nappal kolduljanak. És éjszaka menjenek el. Mihelyt hatot üt. Mint a hivatalnokok. Hova mennek a koldúsok éjszaka? Nappal az uccán vannak. És éjszaka? Éjszaka meg kell nyugodniok. Aludniok kell és nem lesznek éhesek. Éjszaka le kell pihenniök. Hát nem elég, amit nappal keresnek? Az éjszaka az övék. Éjszaka megnövekszenek az árnyaik és a lámpák alatt olyanok, mintha viaszos kísértetek lennének. Miért terjesztik előtte ezt a pusztaságot? Ki engedte meg nekik, hogy maguk körül min-

dent túlkialtsanak és elnyeljük az ucca ritmusát. Ő nappal kétszer, háromszor is annyit fog adni, csak éjszaka hagyják őt békében. Ő így sem ad nekik alamizsnát. Nem tesz pénzt ebbe a pusztá tenyérbe. Hogy még a ráncokat is észrevegye rajta. És hogy elolvassa a sorsát a koldústenyéren. Mert azt is lehet. Mert néha az idegen tenyérrel is meg lehet tudni a sorsot. És különösen néki rendeltetett ez így. Mert az ő tenyere kerek és teli, akár a párna. És sima. Egyetlen ránc sem árkolja. És lehet, hogy éppen ennek a koldúsnak a tenyerén van az ő sorsa bevésve. Ezért el kell menni mellette. Gyorsan. Rá se nézni. És a koldús meg menjen aludni. Hagyja az embereket legalább éjszaka békén. Hát nem koldúlt már eleget? Vagy talán ez is egyike azoknak, akiknek a szalmazsákja tele van pénzzel. És egy napon mégis csak holtan találják. Éhenhalt. A szalmazsákon, amely tele volt pénzzel. Vagy az egerek rágják ki az ezreseit. És az ujságok írni fognak róla. És a világ csodálkozni fog. Mi is lesz az ilyen koldús pénzével? Bizonyosan ez is egy azok közül. S lehet, hogy a pénze nincs a szalmazsákban. Talán a bélésbe varrta a pénzét. Igen. Azért is olyan kerek. De hát miért áll akkor itten. Hát nem szégyenli magát? Felfúvódott a pénztől. Kigömbölyödött és még mindig koldúl. Szégyelnie kellene magát. El kell kergetni. Szét kell tépni a bélését, hogy minden pénze széthulljon. És elkergetni. Takarodjék. Majd ő megmondja neki. Elkergeti... Igen, de ha közeledik hozzá, véletlenül megnézheti a tenyerét. És a tenyerén az ő sorsát. Talán a közeli halálát. Vagy hosszú betegséget. Vakságot és aztán nem tud ésszeadni. Tetanuszt és akkor megmerevedik... Nem, csak hadd hizzon tovább is az a szemtelen koldús. Fulladjon meg a pénzben. Dögöljön meg. Ez őt igazán nem érdekli. Rá se fog nézni. Hát a tenyerén kívül még a szemébe is nézzen? Talán vak is az a koldús és nincs oka arra, hogy a szemétől féljen. De ő látott már egyszer egy vak koldúst, akinek szélesen nyitott szemei voltak és mintha egyenesen beléjénézett volna. És talán ez is olyan. Vagy talán ugyanaz. Azokkal a kidülledt szemekkel. És ő rettegett a szemektől. A tekintettől... Először mint gyermek valami kis egér kapta el a tekintetét, apró szemeivel. Megrémült... Az egér már rég eltűnt és ő még mindig érezte a szemeiben a furcsa egértelkitet. És következtek belőle a többiek, végtelenül, először állati, aztán emberi tekintetek.

Először a macskáé. Gonosz sárga, ravasz szemek és bennük rettenetes mozdulatlanság. Titkolódzás. Visszafojtott lélekzettel várta, hogy ezek a szemek pillantsanak. Hogy ez a mozdulatlanság legalább egy pillanatra megszűnjék. De hiába.

Ha a szempillái sokáig zártan vagy félig zártan maradtak, akkor még rettenetesebb volt. A mozdulatlanság akkor leselkedett. A rejtelmesség két hosszú, vékony tüben izzott. És égette őt. És ő ilyen pillanatokban reszketett. Kiáltani akart a macskának, hogy nyissa ki már egyszer borzalmas szemeit. Mégis jobb, ha a szemei nyitva vannak. Verejtékezni kezdett a borzalomtól. Kapkodott valami tárgy után, hogy eltalálja azt az átkozott macskát, de nem volt ereje, hogy felemelje. És mintha odacövekelték volna, ott maradt, várt és reszketett. Csak nagyon ritkán sikerült elrántania magát és elmenekülnie. Hogy elrejtőzzék valahol az ágy alatt és a fejét eltakarja valami párnával.

A macskák után a kutyák következtek. Jók és hüek. Kínozták őszinte tekintetükkel. Semmit sem tudott eltitkolni előttük. Nem tudott hazudni. Hazudott az apjának. Hazudott az anyjának. És a tanítónak is hazudott. De a kutyának nem tudott hazudni. Megőrtént, hogy almát lopott az asztalról, vagy kalácsot az éléskamrából. És mindaddig, amíg a kutya meg nem jelent, nyugodt volt, nem félt és azt sem érezte, hogy valami rosszat cselekedett. De ha a kutya jött és őszintén, barátságosan ránézett, cselekvésének minden galádságát érezte, gyorsan elővette az almát, vagy kalácsot, letette a csodálkozó kutya elé és sokszor hangosan kiáltotta: igen, hazudtam az apámnak, hazudtam az anyámnak, hazudtam a tanítónak, verekedtem a társaimmal... almát is loptam és kalácsot is... és sehogyan sem tudta a szemeit elválasztani ettől a baráti tekintettől...

A madarak. Kínozták, hogy sohasem tudott egyszerre mindkét szemükbe nézni. Mindig csak az egyikbe. És a képeken is mindig csak egy szemük van. És az életben. Jobb, vagy baloldaltól. És ráhunyorgattak ezek a madarak az egyik szemükkel. És ő messziről körüljárta őket és átsettenkedett, hogy a másik szemet is lássa. De ez sohasem sikerült.

Akkor kerülni kezdte őket. Tavasszal izgatottá vált. Nem mert a kertekbe, az erdőbe, a mezőkre menni. S ha mégis kiment, követ dobott rájuk, hogy elmeneküljenek, hogy ne várják meg azzal az egyik átkozott szemükkel. Az ő számára egy szem borzalmas volt. Sokkal borzalmasabb, mintha ezek a madarak teljesen vakok lettek volna.

És aztán következtek: a lovak, házinyulak, az ökrök... És később az állatseregletekben: oroszlánok, zebrák, elefántok, tevék... Mind rettegésben tartották a tekintetükkel. Mindegyik állat másképpen nézett. De mindegyiknek sok bánat volt a szeme mélyén. Egyszer sírva fakadt egyik nagy ketrec előtt. Orángutáng volt benne. Azt mondják, ez azt je-

lenti: erdei ember. Hát akkor miért hozták el az erdejéből, amely után, ime így bánkódik... Mindezek az állatok búsulnak valami után. És ő az állatseregletekbe se mert menni és irigyelte társait vidám mosolygásukért... Csak egyszer volt nyugodt ezeknek az állatoknak a társaságában. Ez egy gazdag, nagy, hatalmas állatseregletben történt. Külön a sátorban. Néhány szörnyeteg volt ott, hosszú nyakakkal, amelyek csaknem átütötték a tetőt. Zsiráfok voltak. A hosszú nyakon kis fejek és bennük apró szemek. Egészen magasan, fenn. Ezeknek a zsiráfoknak talán nincs is szemük. Ha van is, olyan magasan van, hogy nem is látnak vele. A zsiráfok sem láthatják az ő szemeit, ő sem a zsiráfokét. És akkor megkönnyebbült. Először mosolygott az állatok társaságában: összeszedte bátorságát, odalépett egyik zsiráfhoz és hálásan megsimogatta...

Eszteendőket multak. Az állatok helyett emberek következtek. A szemükben átható leleselkedés. Minden emberi tekintet ki akart tépni belőle valamit. Hogy elszakítsa tőle a gondolatot, kívánságot, örömet. Hogy kiegoje a lelkét. És ő messze, messze akart maradni mindettől. Egyedül. Egészen egyedül. És most ez a koldús is itt van. Ráakaszskodik. Azt akarja, hogy megmutassa neki a tenyerét. És a szemeit. Hogy valamilyen rossz tekintettel magához kovácsolja. De nem. Nem fogja megnézni. Eddig még sohasem nézte meg. És nem is látta. Most van először ezen a sarkon. Mintha csak valaki, aki vele akart dacolni és odahelyezte volna... Hát csak hadd álljon. Ő, ime elhalad mellette és észre sem veszi. Elhaladt mellette és rá sem nézett. Még az árnyékát is átlépte. Nem is fog visszafordulni. Hát csak hadd esdekelyen utána az a tenyér, koldúsmódra. Pusztán. És ezek a szemek. Soha nem fogja megnézni őket. És holnap vigyázni fog. És ha messziről meglátja, átmege a másik oldalra.

Magában megismételte: holnap átmegeyek a másik oldalra. Holnap átmegeyek a másik oldalra... Holnap átmegeyek a másik oldalra...

Vasziljevics Zsárkó
Fordította Csuka Zoltán

Mélypont alatt

Regény

(Folytatás)

XIV.

— Mondja meg a kisasszonynak, hogy azonnal jövek —
szólt az öreg Siró a pincér után — egy pillanat és jövek.

Szórakozottan játszott Salgó Emmi névjegyével. Miért nem az apa jött el? Kellemetlen volt számára, hogy a lánnal találkoznia kell. Milyen egyszerű lett volna az apával elintézni az ügyet. No, Miksa, elég lesz kétezer pengő? Több nincs számodra. Ha nem elég, sajnálom! Ez volt a terv. Két perc alatt el lehet intézni. Nem is szánt az ügyre több időt. Nagy dolgai között ezt úgy akarta elintézni, mint ahogy a kertész közben egy gyomot tép ki, amikor egy új keresztezési ötletét készül végrehajtani. És most a leány jött el. Tegnapelőtt, amikor a fia lelkesedve beszélt róla, nem érdekelte, únta a sok érzelmes beszédet. Nem volt kíváncsi a fia szeretőjére, sose hitte volna, hogy találkozni fog vele. Ha gondolt volna erre az eshetőségre, hogy ma az apa helyett a lánya jön el, nem is küldött volna választ a zsaroló levélre... Miért jött a leány? Mit akar? A fia azt állította, hogy szakítottak, hogy a leány mondta fel a viszonyt... Eh, bizonyos, hogy csak bogozni akarják a helyzetet. Az ő fia számár. Szereti a nőt és nem látja a dolgokat. A leány otthagyja, hazamegy az apjához, aki minden késés nélkül elküldi neki a számlát. No, nem baj, hogy a leány jött, az elintézés egy félórát késni fog, hazaküldi az apjáért. »Gyerünk!«

A hallban egy oszlopnak támaszkodva körülnézett. Egy fotelben ült Emmi. Véletlenül nem volt rajta kívül egyetlen nő sem a hallban és így Siró megállapíthatta, hogy ő az, akivel találkoznia kell. Pillanatokig bámulta. Emmi balra nézett. Nem valószínű, hogy e percekben bármi is erősen lekötötte volna a figyelmét, mégis meredten nézett egy nem keresett, meg se látott pontra. Lehet, hogy számítva fordította

el a fejét, talán abban a pillanatban, amikor meglátta Zoltán apját, amint a liftből kilépett... Hogy lássa őt, mintha nem tudná, hogy nézi, szemügyre veszi, hogy rázogassa a fejét, talán kedvesebb lesz, legalább is nem lesz olyan kínos a helyzet, egy kicsit megbarátkozik, e brutális találkozás éle csökken, talán megtiszteli, nem tesz föl kellemetlen kérdéseket, megértőbb lesz... és így két perc telik el és elmúlik minden... Bizonyos, hogy ezért fordítja el Emmi a fejét, mutatja a profilját, azt a szépet, melyet belülről világítanak meg, sütögetnek rózsásra azok a sugarak, melyeket nem fogott fel még senki s amelyek ma csak egy pusztán hagyott életben élnek.

Igy volt, hogy Siró Zoltánnak félkört kellett tenni, hogy Emmi színe elé kerüljön.

— Bocsánat, kisasszony...

— Igen, én vagyok — szólt mosolyogva Emmi és felkelt.

Aztán újból leült és a mellette levő fotelen hellyel kínálta meg Sirót.

Siró leült és lopva a leányra nézett, aki az első pillanatban biztosította magának azokat a formai előnyöket, amelyek találkozáskor a nőnek kijárnak.

— Kisasszony, meglep, hogy ön jött el. Nem értem. Talán az édesapja bizta meg?

— A levelét én vettem át. Apám nem tud róla. Elszámtam magam erre a találkozásra. Kérem, legyen szives, adja vissza nekem az apám levelét. Cserébe visszaadom érte az önét. Csak ezért jöttem el.

— Kisasszony, tud arról a levélről, melyet az apja irt?

— Csak az ön leveléből. De nem akarom megtéveszteni. Apám néhány nap előtt mondta, hogy önt meglátogatja és azt sem titkolta előttem, hogy pénzt fog követelni. Én ezt megtiltottam. Nem azért, mert én még akkor az ön fiával... de ezt hagyjuk! Megtiltottam. Legyen elég ennyi... Apám, sajnos, egészen elszerencsétlenedett és szegény erkölcsileg is... meghibbant. Hiszem, hogy meggyógyul. Bocsásson meg neki, hogy megzavarta.

— De kérem, kisasszony... mégis, talán nem olyan egyszerű ez a dolog. Hiszen nem tudja, hogy mi van abban a levélben?

— Oh... pénzt kér.

— Hát igen... nagyon finoman... az ön jövője...

— És ez finom...

— Bocsásson meg, hogy ön úgy lépett fel, hogy nem volna úri dolog megbántanom. Kisasszony félbeszakított... igen... a levélben nem az a fontos, hogy az ön jövője biztosítására

pénzt kért. Apja ebben a pénzkérdésben bagatellirozta — nem talállok rá jobb magyar szót — az ügyet. Őszintén szólva, nagyon is szeretném tökéletesen elintézni az ügyet.

— Tudom. De ezt az ügyet nem kell már sehogysem elintézni. Én már elintéztem.

— De nem tökéletesen. Azt is tudom már, hogy ezt az ügyet sehogyse lehet tökéletesen elintézni. De nemcsak erről van szó. Az apja azt írja, hogy a fiam gazember, mert őnt elcsábította és őt vagyoniilag tönkretette.

— Apám tudva valótlán dolgokat állított. Én az ön fiát szerettem, vele éltem. De nem vállalhattam tovább a felelősséget érte, ezért elhagytam őt. Ha segítségére tudtam volna lenni, vele maradtam volna. Apámtól pedig soha egy fillért sem vett el és nem károsította meg.

— Kérem, ezt ön mondja. De apja bármikor felléphet. A nyilvánosság előtt meghurcolhat engem.

— Ezért apámat lecsuknák. Legyen nyugodt, uram, vigyázni fogok arra, hogy ne csukják be az apámat... Kérem, legyen szíves, adja vissza azt a rettenetes levelet.

— A levél nincs meg. Ha meg volna se adnám oda. Nem szeretnék önnek fájdalmat okozni.

Emmi fölkelt.

— Köszönöm.

Búcsúzóra nyújtotta a kezét.

Idősb Siró nem engedte el nyomban Emmi kezét. Mélyen a leányra nézett s aztán halk ünnepélyességgel mondta:

— Kisasszony, sose gondoltam, hogy találkozni fogunk. Bevallom, hogy számbavehetően sose foglalkoztam az ön személyével. Mégis, a maga akaratából, meg kellett ismernem.

— Oh, nem hiszem, hogy még egyszer találkozunk. Mi most mindent elintéztünk... Isten vele ...

Emmi a kapunál megállt, egy pillanatig gondolkozott, aztán elment.

Az öreg Siró rosszkedvűen nézett utána és elégedetlenkedve mormogta maga elé:

— Mégis jobb lett volna, ha Salgó Miksa jön el. Az ember ad neki egypár ezer pengőt és az ügy tökéletes elintézését nyert.

*

Emmi villamosra ült. Sietett haza. Otthon várják. Várják az ebédet. Kétségbeesve gondolt arra, hogy összes vagyona hetven pengő. A kis kincs néhány nap alatt elfogy. Megriad attól, amire vállalkozott. Mit tegyen? Olyan ő éppen, mint az apja. Nagy hangon beszél, szélhámoskodik. Milyen szívesen tárta volna elébe Zoltán apja a pénztárcáját. Belemarkolha-

tott volna. Persze így tökéletesen elintéződött volna az ügy. Az öreg Siró háromszor is mondta, hogy szeretné tökéletesen befejezni az ügyet. Érti, hogy derekasan állta meg a helyét. Teljesen lefegyverezte az apát. Előnyhöz jutott. Nagyobb sikert is elérhetett volna, de ő nem akart semmiféle erőpróbát. Nincs neki harca most sem az apával, sem Zoltánnal. Ez az ügy e pillanatban nem él.

Igen ám, de Emminek összesen hetven pengője van. Eből kell a családot élelmezni. Ma október harmadika van... A vagyonmentő vásáron már alig van mit eladni. Eladja a bundáját, keveset adnak érte, de a jövő hó elsejéig megélnék belőle. Ez jó, mert addig bizonyára mindent jól elintéz. Ha pedig reményében csalódik, úgy tervé megbukott, kénytelen visszavonulni. Családja csúszik tovább a mélybe és ő... »Nem csúszom!« mondta erélyesen magában és nagyot toppantott a lábával. A villamos utasai ráfigyeltek. Emmi elpirult. Örült, hogy megállóhoz ért a kocsit. Fele útján leszállt.

Egy hentesüzletben bevásárolt és csomagjával hazafelé bandukolva gyötörte magát, hogy nincs más ötlete, csak az, hogy eladja a bundáját, szóval családjával együtt megeszi a nutriáját. Hozzá kellene látni a nagy terv végrehajtásához, de ő nem tesz egyebet, csak enni ad és nagy erkölcsi prédikációkat tart. Harmad napja van otthon, de már a szülei mindenféle ürüggyel megszöknék otthonról. Azt mondják, kimennek a zsidókórházba a Malvin nénihez. Vagy rá fogják útjukat a Samu bácsira, aki a Spódium-gyárban raktárnok. De ez mind nem igaz. Salgóék míg jól ment a dolguk, nem akartak tudomást venni rokonaikról és amikor kikeresztelkedtek, a szakítás teljessé vált. De ebbe már a rokonok, azok az egyszerű, lemmaradt, kínlódó emberek is beleegyeztek. Amíg ki nem keresztelkedtek Salgóék, a testvérek, a rokonság, ha nem is vehettek részt a gazdag Salgóék ragyogó életében, melyet az ő szerény életük képzelete rikító színekkel rajzolt tele, mégis büszkék voltak rájuk. Maguk között, ha ki is figurázták őket néha, de a barátok és ismerősök előtt hancegtek az előkelő rokonokkal. »A Salgó Miksa! Egy fogalom Budapesten! A tőzsdén megijednek a bankkapacitások, ha ő megjelenik. Nagy »ge-vüre«, ahogy ő a Szabadság-téren játszadozik a részvényekkel, valutákkal... Ein Talent...«

De amikor Salgó kikeresztelkedett, elhívösödtek, a testvérek meg is gyászolták őket, nem vették többé tudomásul, hogy a világon vannak. Amikor tönkrementek és ezt a rokonok megtudták, sokáig naponta családi összejöveteleket rendeztek, hogy erősen rumozott tea mellett megbeszéljék, hogy

ami a Miksáékkal történt, az az Isten ujjá. És az is az Isten ujjá, hogy Emmiből félvilági nő lett, akivel tisztességes ember nem ül egy asztalhoz.

Ezt a Malvin nénit látogatnák meg a kórházban? Ahhoz a Samu bácsihoz menne el a Salgó házaspár? Nem, Salgóék nem mennek a kórházba, Samu bácsit sem látogatják meg, csak szeretnének visszatérni közéjük, azért emlegetik őket.

A Salgó pár a rokonok helyett a Városligetben sétálgat az őszi napsütésben. A Weingruber előtti sétányon karonfogva járnak. Gazdagságuk idején elhanyagolták ezt a polgári helyet, ahova valaha, rendezett szegénységükben minden szombat este eljártak, kis imbiszt vacsoráztak, sört ittak hozzá és gyönyörködtek a katonazenében. Tegnap is, ma is déltájban itt korzóznak, merengve néznek fel a terraszra, ahol a székek boglyákba rakva készülődnek a téli szállásra. Szemeik megtalálják azt a helyet, ahol elmúlt nyarakon sok boldog szombatestét töltötték el. És nem gondolnak a svábhegyi villára, autóra, csekk-könyvre, tiztagu cselédségre, mikből igaz öröm számukra sose tellett és saját magukkal ott sose tudtak tállalkozni. Ha csak egyszer magukra eszméltek volna, meglopták volna az idegen szobákat, az idegen fiókokat, hogy eltegyenek valamit későbbre, legalább annyit, hogyha majd egyszer a fantasztikus álomból felébrednek, legyen annyi, hogy szombat este teljék a Weingruberra.

— Csak annyi eszem lett volna, hogy a villát a gyerekek nevére iratom — mondja búsan Salgó Miksa. — Most nem volna semmi baj. Emmi segíteni akar rajtunk. Mit tehet? Folyton becsületről, tisztességről beszél. Ezekkel a tényezőkkel akar bázist teremteni? Emmi fantaszta.

— Olyan, mint te!... Miksa! Vedd tudomásul, Emmi egészen rád ütött. Folyton csak beszél.

Salgó szembefordult a feleségével.

— Nina! Én nem vagyok fantaszta. Mindig tapasztalhattad, hogy gyakorlati ember voltam. Ha jött az alkalom, kihasználtam. De mondd, mi hasznom volt belőle. Szívtam én jobb szivarokat, mint a régi szerény időkben? Csináltattam én magamnak felesleges ruhákat? Marha voltam, csináltatni kellett volna, mint más, sok szekrényre való, most volna mibe járnom.

— Csináltattál te elég ruhát. De slamp, marad slamp. Ha egy ruha ötödször volt rajtad, szégyeltem magam miattad. Nem változtál meg. A fényes időkben is csak úgy, mint pénzbeszedő korodban, égett rólad a ruha. Nézd, nekem minden rongyom megmaradt — és mutogatta magát az urának. Kigyó-

bőr cipőt viselt, alig térdigérő ruha volt rajta és kacér kis kalap fogta le kopott festésű bubifrizuráját.

— Ez ma már nem divat, de viselem, mint a sorsom. Ha akadna is egy-két pengő, hogy beülhessünk egy kávéházba, így nem jelenhetek meg. Szólni akartam már Emminek, hogy hozassa haza a ruháit. A jószívű gyermek, tudom, megosztja velem.

— De Nina, nincs más gondod! És mi lesz, ha engem mégis becsuknak?

— Emmi azt mondta ma reggel is, hogy elintézi.

Salgó újra belekapaszkodott a feleségébe s hazafelé menetelve szomorúan mondta:

— Azt mondta, hogy elintézi?... Tegnap voltam az ügyvédmnél, átadtam a védőíratom. Nem nagyon biztatott. Kijelentette, hogy örüljek, ha megúszom egy-két hónappal és azt is köszönjem meg neki. Mit tehet Emmi? Elmegy a törvénytársi elnökhöz és azt mondja neki: »Elnök úr, kelljen föl egy percre, majd én ülök a helyére és hirdetem ki ebben az ügyben az ítéletet, mely szerint Salgó Miksa ártatlan.«

— Elmehet a törvénytársi elnökhöz — szólt ártatlanul Salgóné — de azért nem kell ezt mondani, mondhat mást is.

— Nina! Remélem, nem gondoltál erkölcstelenségre. Én sose adtam el a lányomat. Ott még nem tartok. Emmi akármit is mond, az én erkölcsi érzékem teljes. Most hazamegyünk és én ki fogom kérni, hogy engem leckéztessen. Mit tettem én? Vagyonom volt és azt elvesztettem. Tönkrementem és a fiam tartott el. Mit szégyelli Emmi az Edus szerencsétlenségét? Mert azt a hálátlan, hűtlen asszonyt szereti? Nina, vedd tudomásul, hogy Emmi egyik örültséget a másik után követi el. Edust rákényszerítette a válásra. Edus is megőrült, azt csinálja, amit Emmi parancsol neki. Nem, ezt nem tűröm tovább. Nem megyek abba bele, hogy néhány falatjáért állandóan táncoltasson. Csak sose szoruljon a szülő a gyerekére. Hálátlan... Kinek a pénzén tanult meg három nyelven beszélni? Égek belül, ha arra gondolok, hogy már három napja folyton sérteget.

— De Miksa, nincs igazad, olyan szépen, olyan nyájasan beszélget veled.

— Igen, mint egy jól viselkedő rabbal. Persze, mert én is mosolygok, némán szót fogadok. Pedig csak ravasz vagyok. Tudom, hogy nem sokáig tart. Mára biztosan kapok az öreg Sirótól levelet. Jól ráijesztettem. Siró úr fizetni fog. Azt a kétezer pengőt visszaadom... elég lesz annak a gazembernek ezer is, örüljön, hogy valamit visszkap a pénzéből. Szépen fog maradni nekünk is.

Salgóban lángolt az optimizmus. Nem beszélt többet, csak meggyorsította lépteit, feleségét szinte húzva maga után, hogy mielőbb otthon lehessen és olvashassa a levelet, mely bizonyos, hogy megérkezett. És míg loholtak hazafelé, mohón tervezgette, hogy abból a pénzből, amit Sirótól kialkuszik, hogy építi fel egzisztenciáját.

*

Otthon terített asztal várt rájuk. Amikor beléptek, Emmi Edussal a pamlagon elmélyedve beszélgetett, de amikor a szülők beléptek, elhallgattak.

Emmi megölelte anyját, apját. Megkérdezte, hogy van a Malvin néni, de választ nem kapott. Salgó idegesen topogott alá-föl. Mindenfelé kutatót. Tekintete a pohárszéken és más butorterraszokon portyázott, szeretne volna valahol megtalálni a levelet. Kérdezősködni nem mert. Félt a reménytelen választól. De levelet seholsem talált és magába zuhanva percekig állt szótlannul a szoba közepén.

— Valamit keresel, apus? — kérdezte Emmi.

— Igen. Levelet várok. Csodálom, hogy nem jött levelem.

— Mondd, apus, fontos levélről van szó, hogy olyan nagyon várod?

Salgó a lányára nézett és tekintete megállt rajta. Boszszantotta, hogy alig hogy hazaért, Emmi kedveskedő hangjával mindjárt belékött. Csak nézte a lányát, ellenséges indulattal tele szurkálta tekintetével.

— Mi az? Fegyenc vagyok? A postám után érdeklődöm és már te cenzurázol? Nina! Ezt én nem tudom elviselni. Inkább jelentkezem a Markó-uccában, ártatlanul leülök tízévi fegyházra, miért legyen a lányom a fegyőröm?

Emmi az apja elé állt.

— Apus, kitől vártál te levelet?

— Emmi! Hagyj békén. Vedd tudomásul, elég volt, a vendégszereplésedből. Ha szükséged van fedett hajlékra, itt maradatsz. De ne rombold le azt a hajlékot, ahol megnyugodni kívánsz. Most felelek neked. Válaszolok súlyos sértéseidre. Szülőket nem lehet így meggyalázni. Mit tettem én?... Egyetlen bűnöm és gyalázatom van, hogy türtem azt, hogy ringyó lettél... Mi vagyok én? Mocsár?... Iszap?... Ótvar... Mi?! ... Nohát, ha az is volnék, pedig nem vagyok az, akkor is vedd tudomásul, hogy a mocsárnak, az iszapnak, az ótvárnak is megvan a maga erkölce. A gyilkos a siralomházban is felháborodik, ha a lányáról megtudja, hogy letért a tisztesség útjáról.

Salgó ordítva beszélt tovább. Nem válogatta a szavakat, szennyes szidalmakat röpített Emmi felé. És dühe abból eredt,

hogy még ma sem kapott Sirótól levelet és most már tudta, hogy nem is kap. Mert olyan levélre, amilyent ő küldött, választ postafordultával szoktak kapni vagy soha.

Az asszony és Edus átvezették Salgót a másik szobába, onnan kiáltozott át szégyenletes szavakat.

Emmi szomorúan állta a vihart. »Nem!« tiltakozott a visszavonulás gondolata ellen, itthon marad, nem megy el. Várlalta a terhet, hordozni fogja. Most bemegy az apjához, megmondja neki, hogy megjött a levél és el is intézte.

Amikor belépett, az ajtónál megállt és csak nézte, hogy az elcsendesedett ember milyen gyámoltalanul túri, hogy a felesége és a fia kedveskedő, gügyögő hangon magyarázzák neki, hogy vigyázni kell magára, takarékoskodni kell az idegeivel és közben vetkőztetik, mert le kell feküdnie, hogy pihenjen.

Emmi nézi a meghitt családi jelenetet, melytől ő oly messzire esett, melyből minden terv nélkül kizárták. Mit akar ő itten?... El kellene innen osonnia, soha többet hirt nem adni magáról. Mit zavarja ezeket az embereket? De nem!...

Inkább odalép az ágyhoz, melyben gondosan letakarva, aprókat pihegve feküdt az apja és ő is egyet simítva a paplaron, az ágy szélére ült.

Salgóné és Edus az ágy lábánál figyelték, hogy az apa belerúg-e a lányába.

Emmi a vállán keresztül hátratekintve szól anyjának és bátyjának, hogy menjenek ki a szobából, egyedül akar maradni az apjával, egy titkot akar vele közölni, mely csak reá tartozik.

Egyedül maradt az apjával.

— Apus! — látom, hogy magadhoz tértél. Bocsáss meg nekem. Igazad van... Nézd apus, tudom, hogy mi izgatott fel téged. Levelet vársz Zoltán apjától... A levél tegnap megjött.

Salgó felült az ágyban. Nem tudott szóhoz jutni. Remegő izgalommal figyelt.

— Tegnap délután hozta a posta. A borítékon nyomtatva volt a küldő neve: Siró Zoltán. Nem néztem kinek van címezve a levél. Azt hittem, hogy a levél csak nekem szólhat. Felbontottam. Aztán láttam, hogy neked szól a levél. De elolvastam. Jó volt ez így... Sajnálom, hogy meg kell mondanom, mi volt a levélben. Gorombán közölte veled az öreg Siró, hogy feljelent zsarolásért. Én hírből ismerem Zoltán apját. Tudom, hogy szavának áll. Azt írta, hogy azonnal Pestre utazik, hogy a rendőrségnek átadja a levelet. Tudom, ha Pestre jön melyik szállodában száll meg, elmentem oda. Ott volt és beszéltem vele. Nagyon szépen megkértem, hogy ne bántson

téged. Az öreg Siró meglágyult. Meg is cirógatott... hugomnak szólított. Tetszettem neki. Légy nyugodt apus, nem jelent fel... Tudod, amikor elbucsúztunk, még kezét is csókolt. Minden jóra vezet. Nem haragszom rád apus, mert azt a csunya levelet irtad. Látod, csak így ismerkedhettem meg Zoltán apjával. És most már fel se jelent. Gondold el csak apus, hogy mi lett volna, ha a másik ügyedhez csatolták volna az öreg Siróhoz írt levelet... De ezenfelül Zoltán apja megígérte....

Salgó veritékezve hallgatta Emmi meséjét, melyet szóról szóra elhitt. Mennyi izgalom között él ő állandóan! Fogalma sem volt arról, hogy azért a levélért esetleg a bíróság előtt kell felelnie. Milyen szépen írta meg ő azt a levelet. Mennyi alázat, mennyi tisztelet volt abban. Igaz, pénzt kért, de azt sem követelte s amit kért, egy jó szónál alig ért többet. És ezért becsuknák?... Lehet!... »Ma minden lehetséges«. Nagyon megkönnyebbült, amikor megtudta Emmitől, hogy a veszély elmúlt, sőt a leánya meg is barátkozott az öreg Siróval. »Nagyszerű leány ez!...« Meleg indulattal gyönyörködött Emmiben.

Kiugrott az ágyból és a leánya elé borult.

— Édes gyermekem! — szavalta — konok atyaként viselkedtem az imént veled szemben. Bocsáss meg!... Nina!... Edus! gyertek.

Berohantak és báván nézték Salgót, aki ingben gatyában leánya előtt térdelt a földön és Emmire felmutatva hirdette:

— Ugy nézzetek reá, mint egy szentre!

Emit gyötörte ez a jelenet. Három napja váltakoznak benne és körötte a szomorúság, a pusztulás tragikus és groteszk képei, de ez a bohócos jelenet betetőzött mindent. Elfordította a fejét és azt hitte, hogy ezzel kilépett ebből a szomorú élőképből.

Az apa tovább szónokolt:

— Csak az történhetik itt, amit Emmi akar. Ő a mi sorsunk... Emmi! boldog vagyok, hogy lányomnak szólíthatlak és te megengeded ezt.

Salgónéból egyszerre elillant a megilletődés. Dühre fakadt.

— De ne csinálj belőlem bolondot. Az előbb ki akarod dobni a lányodat, most meg elébe borulsz. Miksa! én orvost hívatok, megvizsgáltatlak.

Salgó felegyenesedett. Végignézett a feleségén aztán szigorúan figyelmeztette:

— Nina, az elmém ép. Ha neked is rendes eszed volna, tudnád, hogy milyen világos az eszem. Nagyon jól tudod,

hogy amikor elvettelek, nem kötöttem észházaságot... csak a szívem diktálta... Ezért követelem, vedd tudomásul, hogy az elmémhez semmi közöd, akár ép, akár beteg... Persze, hogy nem érthetted meg és nem találhattad ki, hogyan lehetséges az, hogy Emmi elé borultam, holott néhány perccel előbb még egy világ választott el tőle. Igenis, szenzációs okom volt arra, hogy leboruljak leányom nagysága előtt. Vedd tudomásul, hogy Emmi ma mindent elintézett. Beváltotta azt az ígérését, hogy a házba visszatér a tisztesség, a nyugalom, a szerény, de gondtalan élet. Emmi ezért meg fog hozni minden áldozatot. Ugye Emmi, ma délelőtt azt is elintézted, hogy engem nem csuknak be?

— Igen apus, elintéztem — válaszolt a leány csendesén.

— Akkor ebédeljünk! — vezényelt Salgóné. — Mégis, borzasztó, hogy a jeleneteket mindig ebéd vagy vacsora előtt rendezitek. Az ember nem lehet egy jóízű falatot.

De azért úgy ült az asztalhoz, mint egy fényes szertartáshoz, viszont minden ceremónia nélkül bőségesen, igen jóízűen megebédelt.

XV.

Emmi elhatározta, hogy meglátogatja Dr. Stux Mózes, a híres ügyvédet. Ő volt az az ember, akire gondolt, amikor Zoltánnak azt mondta, hogy ismerősei közül valakitől tanácsot, segítséget kér, hogy a maga útján elindulhasson.

Stux többször megfordult társaságukban, melyet Emmi miatt keresett. Szerette fél éjjeleken át nézni, bámulni a leányt. Valami nyugtalan, eddig eltékozatlan forráság ömlött ebből a negyvenöt éves emberből, de ezt Emmi sose vette észre. Csak később a résztvevő tekinteteket fogta fel, amikor Zoltánt feljelentették és Stux Mózes vállalta az ügyet. Korábban, amikor az üzletek viharosan robogtak elő és a Tengerentúlinál az ügyvédnek sok dolga akadt, Zoltán hiába ajánlotta fel az ügyeik vitelét, Stux nem vállalta, mert lesújtó véleményekkel volt a Tengerentúlról. Nem volt hajlandó szerződéseit szignálni, pereit vinni. Ám, amikor Siró Zoltán egyénileg bajba került és Emmi megkérte, hogy ügyét vállalja, megtette. Ez más. Nemcsak azért vállalta az ügyet, mert Emmi kérte, hanem azért, mert tudta jól, hogy itt nem tolvajt kell menteni. Emmi kérése csak fokozta a munkakedvét. Éjszakákat töltött el a Tengerentúli könyvei között. A legkitűnőbb könyvszakértőket saját pénzéből fizette és hajtotta őket, hogy mielőbb megtudja a tényállást. A kárvallott hitelezőket sorban meglátogatta, órákon át bizonyitgatta előttük, hogy Siró

Zoltán egy cigarettát sem szítt el a pénzükből, sőt, őt lopták meg a legjobban. Több heti munka után megmentette.

Ki volt ez a Stux Mózes?

Ügyvéd. Kereskedelmi jogász. Szakmájában első az elsők között. Irodája: hatalmas üzem. Széles folyosóról, mint egy közhivatalban, jobbról-balról nyílnak az ajtók, melyek mögött tönkrement, irodanélküli ügyvédek, ügyvédjelöltek, irnokok végzik az alárendelt munkákat, adminisztrálják azt a nagy munkát, melyet Stux kibogoz, megold. Stux nem jár a törvénytársakra, ha kell, van neki tárgyalóterme. Dolgozószobájából nehéz függönyökön át, hatalmas terembe lépünk. A terem közepén álló asztal hosszára nyúlik. Körötte támlásszékek. Ezt az asztalt sokszor londoni, párizsi, new-yorki hitelezők ülik körül és az itthoni hatalmas bankok, vállalatok híres vezetői is jelen vannak, mint adósok vagy szerződő felek. És Stux gyorsan dönttet. Rövidre fog mindent, a felek bűvölten mennek bele abba, amit ez az ügyvéd ajánl. A felek igen gyakran közös akarattal választják őt. Bíró ő. Ezért nem kell Stuxnak a törvénytársakra járni.

Délelőtt, délután állandóan tárgyal. Egyszerre több ügyet. Ahány fél, annyi szobába ülteti szét és sorba járja őket. Mindenütt megindítja a tárgyalást, egy pillanat és megállapítja, hogy mi a vitás pont, összeereszti a feleket és megy a másik, a harmadik, a negyedik szobába. Aztán kezdi előlről: »No, hol tartanak?« Megvizsgálja a hadállást és mint egy szimultán sakkozó, maga is tesz egy lépést, nagyon erélyeset. És amikor tudja, hogy a helyzet már döntésre érett, beviszi a gyorsíróját, nincs már semmi ellenállás, a felek hagyják, hogy stenogrammba mondja a szerződést, a megállapodást.

Fekete ember ez a Stux Mózes. Minden reggel agyonkínozza a borbélyát, könyörög neki, hogy borotválja meg végre egyszer rendesen. De a borbély bármennyire is igyekszik, ha háromszor is kiborotválja, Stux ála tele van apró, fekete pontokkal, melyek éles kékesen fénylenek ki a sápadt arcból.

Nem, ezeket a fekete pontokat nem lehet kiirtani. Stux Mózes apja, nagyapja, minden őse mellig viselték fekete szakállukat. Stux Mózesnek is, ha nem borotváltatná, ilyen volna a szakállja. De miért borotváltatja?... Figyeljük csak meg Stux Mózeset, amikor tárgyal, diktál, gondolkodik, gondtalanul társalog vagy színházban ül. Van egy szokása: arcába tenyere, simogatja az állát és még azon túl is simogatja a szemét: a szakállát. Ahogy az apja, az ősei tették a petrovoszelói »Besz-hamedres«-ben, amikor a Talmud fölé hajolva, soha meg nem únva simogatták szénfekete szakállukat.

Fekete pontos arcához illenek a szemei. Nyugtalan, feke-

tén izzó szempár. Ezekben a szemekben is ott vannak az ősök. A szemek ijedtek, a hajszozt ősök ijedtsége remeg bennük. Ezekben a szemekben ég a szégyen és elborul a megaláztatás kinja. Ezek a szemek hirdetik az ősök kielégítetlenségét, azért olyan sóvárgók, lázasak.

Stux Mózes nagy urakat, gazdag embereket szolgál ki az eszével. Nem alázkodik meg előttük, bizalmaskodva beszél velük, tudja minden titkukat, gyöngéjüket. Neveletlenül nevet a szemük közé, megfenyegeti őket, hogy leveszi róluk a kezét. Amikor ezt mondja, éppen a vállukat veregeti és eszébe se jut, hogy lemenjen a vállukról a keze. Tűrik. Szeretik a kedves konfidenst, aki nem szedi el a pénzüket, inkább vigyáz rá és ha valaki mégis elvette tőlük, visszakaparja.

Negyvenöt éves. Ha meghalna, hazugságot írnának sírkövére, ha azt vésnék rá, hogy élt negyvenöt évet. Egy percet sem élt. Az ortodox zsidók gyermeke tízéves korában megvívta csatáját szüleivel. Győzött, elengedték Pestre. Éhezve, fázva, apró ösztöndíjak csodálatos beosztásával jutott a diplomájához. A nyomorúság elmúlt. A haldokló béke utolsó éveiben fellendült az irodája. De lelkileg tovább fázott, nyomorgott. Családja, ott abban a bácskai faluban, rettentő szorítással ölelte magához és ebben az ölelésben érezte az évezredek előtti ősök csontjai ölelését. És ez az ölelés megölt benne minden akaratot, minden lépést, amelyek odavezettek volna, ahova vágyott, azok közé, akiknek dolgozott. Kétségei, gátlásai lezárták előtte az utat. Maga is letett vágyairól és ez a lemondása, visszavonulása a lármás élet felé, függetlenné tette. Ez a függetlenség sokszorozta meg munkaerejét, tette ügyfeleivel szemben őszintévé, bizalmaskodóvá. Egy tehetséges ember, aki nek nincsenek magánügyei, sose vesz fel szmokingot vagy frakkot, magányosan vacsorázik, kegyetlenné és kiméletlenné válik. Van ereje bőven hozzá. Nem úgy, mint a másik fajta tehetséges ember, aki táncol, nők fejét csavarja el, folyton szerepel. Az ilyenfajta tehetséges ember egy héten százszor is hallja, hogy ő milyen zseniális ember, milyen fényes elme. Az efajta jeles embernek a társaság állandóan és azonnal így is fizet. Az ilyen kitűnő embernek szép szavakkal mindent meghálálnak, közben finom, diszkrét úriemberré főzik.

Stux Mózes boldogtalanul élt magában. Nem házasodott meg. Pedig nagyon vágyott egy rendes asszony után, kétéhárrom gyereket is szeretett volna. Kért ebből a polgári boldogságból, de nem mert utána nyúlani. Abból a bozótból, mely kétségeiből nőtt fel körülötte, nem mert kitörni egy nő után.

Szerelem?

Mindjárt...

De előbb Stux mentségére el kell mondani, hogy suta ifjú-

ságából nem fakadhatott ki idejében a szerelem, mert a negyedik háborús sorozáson ezt a vézna kis embert alkalmasnak találták és hamarosan hadbíró lett Ukrajnában. Háború után hazajött és nem volt más gondja, csak az, hogy feltámassza az irodáját. Fel is támasztotta, de jött a kommün, mely kizavarta az existenciájából, sőt a lakásából is, melyet elrekvíráltak. Ezenkívül rémképeket látott, attól félt, hogy ellenforradalmárnak tartják. Bécsbe menekült. Ott sok úri kliensével találkozott, akik munkát adtak neki. Évekig élt Bécsben. Amikor az ellenforradalom is elcsendesedett, hazajött.

Stux Mózes ifjúsága legszebb éveit a háború és az utána jövő idők kegyetlen rendetlensége zavarta meg. Nem teremhetett meg benne a szerelem. Néha itt-ott, amikor már minden pattant, gyanus fekhelyeken torkoskodott, utána megdőbönt és szinte megígérte magának, hogy többé soha, inkább túri a bestiális vágyakat, melyek vézna testét gyötrik, vagy magányos gyönyörökbe zuhantják.

De 1923-ban és a későbbi néhány rettenetesen vigalmas években, mint mindenkit, őt is vitte a beteg kényszer, ki az éjszakába. Ezekben az években, nappal és éjszaka egyaránt állt a »munka«, az »üzem.« Éjjélkor társultak az üzletfelek és hajnalig lebonyolították a boltot. Ágyából kergették ki az ügyvédek, szerződést írni. Így Stux Mózes is belekerült a lázas idők éjszakájába.

Egy alkalommal egyik ügyfele vitte el a Tengerentúlival folytatott sürgős tárgyalására. A kávéházi asztalnál a társaság között ült Zoltán és Emmi. Stux hallani sem akart az üzletről, nem is lett belőle semmi. De ránézett Emmire... Szokatlan volt nála, megivott egy pohár bort. Csettintett utána a nyelvével, de ez nem a bornak szólt, hanem Emminek. Elszégyelte magát, nyomban érezte, hogy alávalóan mutatta gusztusát... Beleszeretett Emmibe, de érzését nyomban fogságba ejtette.

A szerelem meg volt és beleült csendes tébolyként szívébe.

Ezentúl sűrűn kereste az alkalmat, hogy Emmi társaságába jusson.

Jöttek az éjszakák, megrohanták és vagy altatószert szedett, vagy kikelt ágyából és ha nem is találta meg nyomban Emmi, addig fuvarozott a városban, amig megtele. És az is elég volt számára, ha egy pillanatra megállhatott a népes asztalnál és láthatta a leányt, kinek sejtelve sem volt arról, hogy ez a tekintélyes ügyvéd emésztí magát utána.

Ismerte jól Emmi sorsát. Tudta, ki az apja. Pontos értesülései voltak tündökléséről és bukásáról, nyomorult életéről. Egy híres ügyvédi irodában minden piszok, ha ott nem is lesz

ügyé, szóba kerül. Tudta, hogy Emmi szeretője Zoltánnak és hogy szereti is, azt jól megtudhatta, amikor könyörgött neki a leány, hogy mentse meg a fiút. Akkor az ügyvéd viaskodott magával. Lám itt a pillanat, amikor így szólhat a leányhoz: »Kérem, nem tehetem, nem teszem meg. Maga se törődjék ezzel a semmirevaló fiatalemberrel. Hagyja ott. Jőjön velem. Szeretem magát.« De míg ezt kigondolta, látta, hogy Emmi milyen riadtan néz reá. Visszavonta tervét. Mit is kezdené Emmivel? Kikeresztelkedett zsidó lány. Évek óta ágyasa e fiúnak. »Ágyasa.« Ragaszkodott ehhez a szóhoz. Jogi meghatározás ez. A bibliai fordítás is e szóval nevezi a szeretőt.

Elvállalta az ügyet. Emmi magában mélyen ünnepelte e derék embert, aki fizetség nélkül, sőt nagy ráfizetéssel heteken át dolgozott Zoltán tisztaságát megmentéséért. Pedig Emmi tévedett. E munkában Stux Mózes kéjelegve vájkált. Boldog volt, valahányszor könyvekben vagy iratokban olyan tényekre bukkant, amelyekért a bíróság előtt Zoltánnak súlyosan felelni kellett volna. Ezeket az iratokat, tételeket összegyűjtötte, noteszában külön feljegyezte. Nem is tudta, érzéseiben titokban bujkált az a gondolat, hogy le kellene leppezni, le kellene csukadni védencét azokért a nem éppen szabályos dolgokért, melybe lelkiismeretlen emberek beugrátták. Nem tudta, hogy ez időtájt miért vett egy csinos gyűrűt egy bizonyos hölgynek, akit néhány héten át kávéházi uzsonnájával cserélt ki délután hat és hét között. Így vezette le Emmi utáni vágását.

Amikor kitisztázta Zoltánt a bajból, levélben értesítette erről Emmi. »Boldog vagyok, hogy rendelkezésére állhattam« — fejezte be a levelet — »és kérem, hogy a jövőben is forduljon csak hozzám, ha úgy érzi, hogy tanácstalan és szüksége van valakire, ha csak azért is, hogy élete útján egy-két lépését barátsággal vezessem...«

Emmi e levélben csak a híres ügyvéd jóindulatát találta meg és újból megállapította, hogy Stux Mózes sajnálja őt. Nem gondolhatott a férfi szerelmére. Abban a környezetben, amelyben ő élt? Zoltán minden barátja, ismerőse, kivétel nélkül mind, amint melléje kerültek az asztalnál, tánc közben, véletlen találkozáskor, többen egyszerűen telefonon hívták fel és jelentkeztek egypár szép óráért. Őt, a szegény, elhanyagolt nőt, annyian óhajtották felkarolni. Ahány ismeretség, annyi próbálkozás. De Stux Mózes?... Egyszer a kabátját adta fel. Mosolygott akkor az ügyetlen segítségén. Félméternyi távolságról iparkodott. »Még egy kabátot sem tud egy nőnek feladni«, mondta neki. Amint kimondta, nyomban megbánta.

»Édesen ügyetlen maga, kedves Stux«, folytatta szavait, de ez már nem segített. Stux elvörösödve állt előtte és így védte magát, ez egyszer messze túllőve a célon: »Persze, egy igazi férfi, egy ragyogó jellem, egy korrekt úr ragyogóan, minden hiba nélkül tud egy kabátot felsegíteni... szinte olajon csúszik...«, válaszolt csúfondárosan nevetve, ahogy nevetett az apja és minden őse, amikor rákent gyávaságuk alól kidugták erejüket, eszüket és hivalkodva fitogtatták...

... Ehhez az emberhez ment Emmi ma segítséget kérni.

(Folytatása következik).

Radó Imre.

Kézfogás és csendes áldás

Aldjad meg élet, akik szeretnek;
Könnyeikben nemes borra te forrasz.

Aldjad meg élet, akik lángolnak;
szövétnék ők s éveken át éretted égnek.

Aldjad meg élet, akik csókolnak;
örök vizek fölött téged tartó pillérek ők.

Aldjad meg élet, akik egymásra találhatnak;
egymásbacsukló ölelésükben te ülsz diadalmat.

Aldjad meg élet, akik búcsúznak;
tégedet visznek, mint a lámpást nehéz éjszakába.

Aldjad meg őket és légy lépteikkel;
úttalan utaikra hintsél szeliden világot.

Csuka Zoltán.

Mári néni meg a Márika az Úr koporsójánál

Furuék kiskapuján nagy viháncolással ugrott ki Márika. Utána a Szilike lépett ki. Bezárta a kaput és a kulcsot felakasztotta az alacsony kapu belső felén lévő szögre.

Alacsony a kapu, alacsony a kerítés itt is, ott is, végig az egész uccán. Benézhet, akinek kedve tartja. Nem lát semmi különöset, ha csak azt nem, hogy majd mindenik udvarban kukoricát pattogatnak. Ha meg már kipattogatták volna, hát azt ropogtatja, majszolja, tömi, rágja valahány. Kiki a maga módja és kora szerint. Még talán a finom »zsíros kinyérkének« sincs akkora becsülete ma, mint a nagyszemű, fehérre vagy piros domósra pattogatott kukoricának.

De hova is beszélek »zsíros kinyérkéről«, mikor tudnivaló, hogy Nagypéntek van máma! Amit a pattogatott kukoricán kívül igazol a sok templomba igyekvő is.

Nem is rendes, aki ezen a napon bár egy Miatyánkkal be nem köszönt a szent sirhoz. A Krisztus koporsójához. Hiszen az olyan szép! Az a temérdek virág, az a sok csodaszép ének, meg imádság!

Ilyenkor előkerülnek azok a gyönyörűséges, régi imádságok, énekek, amiket nem lehet megtalálni egy újmódos könyvben sem. Talán azért is olyan szépek? Nagy, öreg betűiket talán száz esztendővel ennekelőtte írták. Papirosa már széthullóban, de összefogja még az elrongyosodott papírszeletkéket a kegyeleten kívül az a talán ötödizigleni zsiradék is, melyet az ájtatos kezek simogattak rája.

Mondom, gyönyörűség ezeknek az énekeknek a pusztá hallgatása is. Hát még az elmondásuk! Mert ugye, nem nagy felfogás kell ahhoz, hogy megértse az ember, miszerint mégis, mégis nagyobb boldogság az, ha az ember megrikat, mintha őt rikatják meg! Mégis csak nagyobb öröm, ha az ember tulajdon ájtatossága után igazodik a többi!

Van is vetélkedés ilyenkor az előéneklésért. Szerencsés, aki sort kap! Mert teszem azt, mise után vagy estefelé nem igen kerül sorra más, csak a mindennapos templomi éneklők.

Fehér Mária néni nagyon jól tudhatta ezt. Azért ballag déli kereplés táján a templom felé.

A nap gyászához illő fekete kendő van a fején. Kezében olvasó, imakönyv. Másik kezébe Mária akaszkodik, az unokája. Annak piros kerek fésű fogja át kenderhaját. Arca, ruhája, de még a keze is elviselhetetlenül tiszta állapotban. Lában a bátyja papucs, ami azért is jó, mert lassabban esik benne a járás. Hiszen, ha mesztálláb lenne, nem bírná szülője lassú járásra fogni biztosan! Négyesztendős féktelenségére jó kötőfék az a nagy papucs! Így hol a papucsra néz, hol a kezében lévő, összehajtogatott zsebkendőre, hol a szülikére, hol azokra a gyerekekre, akik odaszólnak.

— Tán a templomba mentek, Mária?

Mária nem felel. Köténye zsebében megtapogatja az oda-rejtett pattogatott kukoricaszemeket és hallgat. Mint a szüle. És mosolyog. Mint a szüle.

Hogy a Mária mosolyog, hogy néha ugrik is egyet, annak ezer oka van! Ugrana ő nagy, gyermeki boldogságában ezerannyit is, de nem engedi a nagy papucs! Pedig máskülönben olyan szépen slattyog így ugrás közben a sarka, hogy öröm hallgatni!

De miért is sírna? Hiszen ami könnye volt, mind elsírta már mosdatás közben. Most csak örül a templombamenés sok szenzációval kecsegtető tényének.

De, hogy a szülike mosolyog, az már valami nagyon különös okot sejtet!

Ugyan min tud mosolyogni özvegy Furu Ferencné születt Fehér Mária? Ő, akit nagyobbbrészt csak sírni láttak! Ő, aki már harminc esztendeje siratja az özvegységét. Nemcsak úgy immel-ámmal, hanem becsületesen, bőven ömlő könnyekkel. Annyi könnyel, hogy jut belőle még más koporsóba kerülő istenteremtésének is. Mert nincs temetés, amelyikre ő el nem menne, ahol meg ne siratná az elsiratottat is, a siratókat is, no meg nem kis és nem utolsó mértékben önmaga bús sorát is.

Nem lehet pedig mondani, de nem is mondja ő sem, hogy valami különösebb oka lenne a panasza, hiszen, hogy jó órában legyen mondva: fia is, menyé is megbecsülik, de hiába! Mégis úgy van, ahogy az a szépséges ének mondja:

Oh, mert az özvegynél nincsen nagyobb árva,

Még a kenyeret is könnyével áztatja.

Ott is sír az özvegy, hol mások vigadnak,

Ők az öröm helyett sírásra fakadnak!

És bizony, mi tagadás, jó is esik neki a sírás! Ha különösebb ok nincs rá, hát csak le kell ülnie a kis székre a kerti

barackfa alá, vagy a szobában a padkára és úgy magányosan, halkan, csendben csak bele kell kezdenie az özvegyek szomorú énekébe. Bajos azt kiállni sírás nélkül! Csorog a könnye, mint a patak és lelkében megdicsőül Furu Ferenc emléke. Pedig, ha belegondolunk, illetve ha Mári néni jobban belegondolna: sok ütleget, kevés cirógatás, sok »az anyád« és kevés »édes hékám« lenne az emlékek végösszege. Talán bele is gondol, talán tudja is, talán azt is siratja?... Mindenesetre érzi, hogy könnyebb a lelke, frissebb még a keze mozgása is egy ilyen jó, kis sírás után.

De most mosolyog... Arcának siralomhoz igazodott ráncai szokatlan rajzokat írnak fonnyadt bőrére.

A mosolygás oka ott lapul meg a kapcsos énekeskönyvben... Igaz, öt dinárba került, de megéri! Még ha vesszük, olcsón is jutott hozzá!

A tekiai búcsún történt, hogy a pihenés órájában Szeles Panna néni fontoskodva félrehívta és hogy senki meg ne hallja, a fülébe súgta:

— Márim, a tömörinyiek közt van egy asszony, de valami retent szép éneket tud! Olyan szívhez szóló, hogy nem áhati ki az ember rivás nékü. Meg kék túle szerezni!

Mári néni kapott a szón. Odamentek. Meghallgatta ő is az éneket s miután megállapította, hogy az ének nemcsak »retent szép«, hanem egyenesen »elég szép«, megegyeztek a tömörinyivel. Nyolc dinárban egyeztek ki. Öt dinár jutott Mári nénire, három Panna nénire, de viszont az ének is Mári néni atreccára küldődik és így az első használat joga is őt illeti.

És most mégis megjött az ének. Pedig már Panna elátkozta a tömörinyieket. És most mégis megjött. Éppen a kádencióra, mert tegnap hozta a postás és ma meg Nagypén-tek van.

Panna néni még nem is tudja, hogy megjött. Még senki sem tudja. De jobb is így. Hadd hallják meg ott a szent sírnál legelőször! Hadd sírjanak rajta először ott, ott fájduljon meg a szívük az ének hallatára s aztán a templomból kijövet hadd kérdezzessék:

— Hun szerezte ked Mári néni ezt a retent szép éneket?

Hát nem öröm ez, ha az ember belegondol? Hát ezért mosolygott!

Mire a templom elé értek, épen abbahagyták a kerepelest, a toronyban. Mielőtt beléptek, még egyszer megnézte, megvan e az ének? Megvolt. Ott lapult a tömörinyi asszony éneke a hozzávaló »elég szép« imádsággal együtt. Márikát is

rendbe hozta. Megadta neki az utolsó fejbevágást is. Nem azért, mintha különösebb oka lett volna rá, de nem árt az soha! Ne kényesedjen el a gyerek. Ez meg amugy is olyan ördögfajzat!

A templomban, a szent sír körül alig lehettek harmincan. Emberek, asszonyok, gyerekek. Az öreg Vancsik vitte a szót. Ő mondta az imát, ő volt az előénekes, de már látszott rajta, hogy fáradt. Csendes fejbólintással adta tudtára a belépő Mári néninek, hogy ép jókor jött, mert ő már menne.

Mári néni és Márika előbb letérdeltek a sír elé.

A szüle meghajolt és fonnyadt ajkával csókot lehelt a hideg padozatra. Olyan jól esett neki ez a hűvös hidegség! Aztán hirtelen az jutott eszébe, hogy a fájdalmas Mária is fia meghidegült testét csókolgatta. Az a szép, az a jó, az a nagyfájdalmú, szent asszony, aki Józsefe után most Jézusát temette. És özvegy volt Mária is...!

Feltartóztatlanul bugyogtak elő könnyei és azokon keresztül nézett a virágok közt fekvő Krisztus-szoborra. És sírt. Mária szomorú sorsát siratta, no meg..., Isten ne vegye bűnül, ezzel egyidejűleg a magáét is.

Márika ijedten nézett a szülőjére. Ő is ott térdelt mellette. Meg se mozdult, pedig az egyik papucs térdelés közben lemaradt a lábáról. De hogy a szülike sírása nem akart szűnni, hát odébb tekintett. A sírra. Nézte a halott Krisztus szobrát. Szeme ijedt kerekre nyílt az oldalseb láttán. Nézte a szemét. Nem nyitja fel! Aztán apró villanylámpákon bambáskodott el.

Egyszer csak megmozdult a szülike. Mig feltápáskodott, Márika is felvette a lemaradt félpapucsot. Mári néni megmarkolta a kislány kezét és közelebb mentek a sírhoz, egészen a földre helyezett feszületig.

Ott a szülike újra letérdelt és sorra csókolta az öt sebet. Márikát is nyösztetette, de ő csak a lecsukott szemre adott egy cuppanós csókocskát, aztán ijedten felállt. A szülike újra térdreparancsolta s mikor a feszület melletti tányérba beejtette a maga féldinárját, jelentős mozdulattal intett Márikának is.

Mert, hogy nyomon maradjunk, Márika is kapott egy huszonötparást otthon, kellő kioktatások kíséretében. De bizony a pénzeske — hogy, hogy nem — elveszett, az utasítás pedig elfelejtőzött. Nagyobb biztonság okáért még üres tenyerét is megmutatta a szülükének, amit az élénk fejcsóválással vett tudomásul.

Hogy aztán az öreg Vancsik épen befejezte az imádságát, Szülike is ijedten ugrott fel. Pedig nem volt ott senki,

aki elébe vághatott volna. Csupa csendes népség volt jelen. Nem volt egy se olyan feltörő. Volt ugyan egy uras nagysága. Valami éktelenül formátlan kis imakönyvből imádkozott. A többi: csendes, olvasós, paraszti népek. Hogy mit is lehet ilyen kis könyvből imádkozni? Mári néni érezte, hogy ő szégyenlené még kezébe is venni azt a kis uras könyvet.

Feltápáskodott. Megszorította nagy, kapcsos imakönyvét, meg a Mária kezét, aztán odacsoszogott az öreg Vancsik mellé.

Az odasúgta a letelepülőnek:

— Jó, hogy gyütté, Mári, mer nem tom kire hattam vóna a templomot?! Maj gyüvök én nemsoká! Addig mond-hadd te. Ehen a könyvem!

Mári néni tiltakozó mozdulattal utasította el a könyvet

— Van nekem, ami kő! — súgta.

Aztán maga mellé ültette a még mindig csodajó Mária-kát, elővette az okuláriumot, kinyitotta a kapcsos imakönyvet, kettőt köszörült a torkán és belekezdett a tömörinyi aszszony »elég szép« énekébe.

De bizony, alig volt, aki az előéneklést ismételve válaszolt volna. Nem mondom, a Fűró Kati, az mondta. De az rokonság volt. A szomszédasszony is dudorászta, de a többi csak nem szólt.

Mári néni fel sem vette. Biztos volt a dolgában. Várjatok — gondolta magában — majd mondjátok még a hatodik vers után!

Ugy is lett! Mire Mári néni belekezdett a hatodik versbe, hogy

Nem volt neked, Jézus bús halotti ágyad,
Keresztre szegezték szent kezéd s lábad...

mondta utána a többség.

Mondom, igen szép ének volt. Hallgatta, énekelte majd mindenki, fokozódó figyelemmel és áhitattal. Mári néni boldog volt és minden verssel nőtt a boldogsága.

Csak Mária kezdett el türelmetlenkedni.

Először az egyik papucs esett le hangos koppanással a magas padról lelógatott és kalimpáló lábacsokról, aztán a másik. De ezért még nem szólt a szüle semmit, csak ép, hogy kicsit fejbevágtá. Mind a kétszer.

De amikor a nyolcadik versnél Mária rángatni kezdte a szüle rékljét és félhangosan odamondta, hogy

— Szüle, ahun a keresztanyámék Fercsije a!

akkor már majd belezavarodott az énekbe Mári néni. Csak természetes, hogy ezért egy alig látható, visszakézből való pofonka járt Mária-kának.

Nem volt nagy pofonka, de Mária puha szájacskájához csontos volt a szülike keze és váratlan volt az örömteljes felfedezésre adott rideg válasz. Mert a Fercsi legény valóban ott állt a sír mellett! Hivatalos minőségben! Apró feje teljesen elveszett a tűzoltó sisakban, mely csupán azért volt a fején, hogy igazolja, miszerint Fercsi most őrséget áll a sírnál!

Mária sirva fakadt. Fercsi elmosolyodott s mivel nem volt szabad nevetnie, alig tudta visszafojtani a nevetést.

Mária erre hangosabb árnyalatba csapott.

A szüle csigatta, de hogy az nem használt fájdalomcsillapítónak Mária kezébe nyomta az ő nagyszemű, sokérmes olvasóját. Mária elhallgatott és a nyakába akasztotta az olvasót gyöngynek!

A tömörinyi ének már a tizenegyedik versnél ment. Az uras nagyságán kívül már mindenki mondta.

Aztán Mária a lábafejére akasztotta az olvasót. A szülikének ép csak annyi ideje volt, hogy leakassza az alkalmi gyeplőt. Majd feddő tekintetét vetve Máriaára, belekezdett a tizenkettedik versbe.

Akkor csikordult a templomajtó és akszaméto csoszogással bebillent a templomba Szeles Panna néni. Az »elég szép« tömörinyi ének társtulajdonosa!

Mári néninek csaknem a torkára forrt az ének... Lám, a nagy sietségben el is felejtett szólni a Pannának, hogy megjött az ének! Most mit szól a Panna? Pedig igazán nem irigységből történt, hiszen végtire ő úgyis megmutatta, odaadta volna!

Panna néni már a keresztesókolásnál tartott. Buzgó hajladozása közepette azonban nem kerülte el figyelmét az ének sem! Nem árulta el külsőleg semmi, de belül rettenetesen sirhatnékja volt. Hát ezt érdemli meg ő? Azért mert három dinnárral kevesebbet adott bele?

Felkelt és odaült a megzavarodott barátnő mellé a padra. Az kissé reszkető hangon, de belekezdett a tizenharmadik versbe. De befejezni már nem tudta...

Mert ahogy Panna melléje telepedett, ráeszmélt arra, hogy az a Mária helyére ült...! De hát akkor hol van a kislány? Odanézett. Nem volt a padon. De még a közelben sem. Zavartan kezdett bele a második sor éneklésébe, amikor a félig nyitott templomajtón éles gyermeksikítás hasított bele a templom levegőjébe...

Megakadt.

Ujabb sikítás, még erősebb! A Mária hangja...

Ijedten tette le maga mellé az éneket és mindenkinek felett álló anyai ösztönét követve, ijedten szaladt ki a temp-

lomból. Még a pápaszemét is az orrán felejtette!

A templom sarkán tényleg Mária rémüldözött. Ijedt borzalommal, megdermedve állt a falhoz lapulva. Tekintetét az ucca túloldalára meresztette és ordított, ahogy a torkán kifért.

A szüle ijedten rohant hozzá

— mi van veled lelkem, csillagom?!

De Mária csak ordított tovább és jobb kezével, melyre kibogozhatatlanul rá volt csomózva szülíke nagyszemű olvasója, reszketve mutatott a tulsó oldalra, ahol egy kéményseprő éppen nekitámasztotta létráját a patika kapujának.

— Hát ezért sivalkodsz, te béka! — rivallt rá az öreganyja.

Aztán befogta a rémüldöző gyerek száját, hogy ne halatszék be a templomba a sikítása, majd sietve vonszolta ki a templomudvarból az átellenes ucca sarkáig.

Ott csendes dörmögés közepette legelőször is az olvasót fejtette le a kislány kezéről, aztán lekapta lábáról fekete özvegyi papucsát és kettőt hármat rávert Máriaára, mire annak sírása egykettőre visszafojtott szepegéssé halkult. Aztán kőtenye sarkával megtörölte a gyerek orrát és lóditott egyet rajta

— most pakojj, de igenyest haza, mer menten odaadlak a fekete embernek!

Mária ijedt sietéssel iparkodott hazafelé. A nagy papucs slattyogásától nem hallatszott már szepegése.

Mári néni pedig sietve indult visszafelé.

Nehéz sejtelmek gyötörték. És valóban...! A templomban énekeltek! Szeles Panna előéneklése után!

Mikor az ajtóba ért, már a tizenhatodik versnél tartottak.

Panna néni is észrevette a visszatérő társtulajtonost. Két kézre fogta a papirost, amelyiken az ének volt, úgy mondta tovább.

Mári néni megtorpant. Pápaszeme felett mély keserűséggel teli tekintetet vetett az éneknőre. Oda akart menni, de hogy a szent sírra esett tekintete, mégis térdrooskadt. Ott ahol volt. Mélyen meghajtotta fejét és újra megcsókolta a hideg márványlapot, mely hideg volt, mint a halott Jézus teste lehetett, amelyre a fájdalmas Mária szórta szomorú csókjait... Megindultak a szeméből a könnyek...

Hát lehet valamiben teljes öröme egy bús özvegynek? Hát lehet? De hát a fájdalmas Máriának talán volt? Lám e, az is!

Panna néni harsogva kezdte a tizenhetedik verset.

Ő meg tiszta kendőjét váltogatva nyomkodta a szeméhez. Csendesen sírt...

Aztán felegyenesedett. Hadd mondja a Panna! Miért ne mondaná? Hiszen ő is adott bele három dinárt. No de meg úgyis csak egy vers van még hátra. Megigazitotta szikkadt kezefején a nagyszemű olvasót és leült az utolsó verset éneklő Panna mellé a padba.

Orrcimpái szinte megtágultak. Apró, ráncos szemeivel szaporán pislogott. De nem énekelt! Nem énekelt a Szeles Panna után! Kinyitotta a könyvét. Ott volt benne még a tömörinyi asszony levele. A végső sorait betűzgette

«tekijai szent búcsún íródott ez az ének...»

Akkor fejezte be Panna néni az utolsó vers utolsó sorait.

És akkor..., hogy hogyan is történt, azt Mári néni sem tudná elmondani, megismételni még kevésbé, de a belsejében érzett, elfojtott keserűség a következő pillanatban kinyitotta a száját és énekké formálódott ajkán a tömörinyi asszony levelének utolsó sora:

— Tekiai szent búcsún íródott ez az ének...

A többiek rázendítették hangosan ismételve.

Mári néni arcára kiült az alkotás láza és folytatta rezgő hangon

— Kegyes tiszteletére Mária bús szívének...

Ment, mint a karikacsapás! Mégis ő fejezi be az éneket!

— Vigasztalására a bús özvegyeknek...

Szeles Panna néni zavarában már együtt mondta a rög-tönzött éneket a többiekkel. Mári néni szemeit pedig előntötte a könny és reszkető, sírásba vékonyuló hangon énekelte a legeslegutolsó sort, ami, érezte, olyan akkurátusan, olyan szépen kijött kádencióra

— Akik nehéz szívvel ol sokat könyveznek...

Cziráký Imre.

ESZMECSERE

I.

Vicinális irodalom

Minden elismerésem és tiszteletem Szenteleky Kornélé, a vajdasági irodalom e nemes és finom izlésű egyéniségéé, akit méltán tartunk a magyar írók hivatott sereghajtójának és akinek az itteni magyar írás fejlődése és fejlesztése körül elvithatatlan és elmúlhatatlan érdemei vannak. Régi dolog azonban, hogy a legnagyobbaknak vannak a legnagyobb tévedéseik. S mert Szenteleky Kornél a Jugoszláviai Magyar Könyvtár legutolsó kötetében nyilvánosan buzdít és felhív mindenkit, hogy irodalmi irányításával és speciális törekvéseivel szemben ellenérzésüket és ellenvetésüket fejtsék ki, alkalmat keresek arra, hogy elmondjam aggodalmaimat és megfontolásaimat e fontos elvi kérdésről.

Szenteleky már többször állást foglalt a vajdasági írás mellett és szeretettel, hittel hirdeti a *local culeurt*, amit ha nem is kell — írja — szó szerint venni, de aminek az itteni írások szellemében kifejezésre kell jutnia. A neve alatt legutóbb megjelent anthológia is ezt a célt szolgálja.

De nem szolgálja. S nehéz, szinte lehetetlen, megteremteti azt a bizonyos *local coleurt* olyan helyen, ahol az tényleg nincs meg, ahol a gondolatoknak gyökere az egységes talaj ellenére is különböző és szétfutó, a szellemi vegetáció mélységes eltéréseket és ellentéteket mutat, ahol az irodalom virágai színükben, gyümölcsei ízükben, nem jelentenek és jelképeznek semmiféle egységet vagy homogénitást, mert közös vagy összetartó lélekről és génuszról beszélni sem lehet. Az utóállamokban külön lelke van az erdélyi magyarságnak, amelynek mélyre nyúló hagyományai, történeti és kulturális fejlődése, századokra szóló egysége külön erdélyi lelket és szellemet termelt. Van valamelyes kohézió a volt felvidéki magyarságban is, amelynek szintén sajátos és összefüggő, egyébként pedig: a többi magyarságtól sokszor elkülönült és önállósággal jellemző élete volt. A jugoszláviai magyarság azonban a volt nagy magyar Alföld népének történetileg, néprajzilag és kulturálisan is összefüggő, integráns része. Talán

volt: bácskai virtus és bácskai dinom-dánom, amiről derüs regéket lehetett írni érdekes burleszk színekkel. Ez a tény azonban teljesen elvesztette jelentőségét. A derüs színek megfakultak és beleolvadtak az itteni országgrész minden népének — mert az egész világnak — egyforma szürkeségébe vagy világostalan színtelenségébe. Ez nem azt jelenti, hogy a vajdasági magyar paraszt sorsa és élete, a középosztály lecsúszott tengődése, az ipari proletariátus senyvedő lélek-vesztettsége ne adna gazdag anyagot az írónak, aki látni, gondolkodni, érezni képes. Ez a paraszt-sors azonban azonos a szerb és sváb vagy bunyevác paraszt sorsával, sőt az egész kelet-európai parasztság sorsával. A középosztály éppen így veszendő Magyarországon, Szerbiában, Bulgáriában, de talán — Amerikában is és az ipari proletariátus életmegnyilvánulásai sem különböznek sivár megjelenési formájukban bármely ország munkásságának sorsától.

Ami tehát a terület életében jellemző, népének sorsában kifejezésre jutó és följegyzésre érdemes, az egységes és közös más népek és területek benső életével. Itt is vannak egyéni tragédiák, de nincs speciális vajdasági aláfestettségük, — az ember tragédiája ez. Vannak színes, gazdag, megfigyelésre érdemes életek, amiknek példaadó ereje és lendülete bőséges anyagot ad a tollnak. A történetek azonban nem ennek a talajnak különleges, exotikus termékei: az univerzális ember-sors jelenségei s legfeljebb a színhely becskerekai, noviszádi vagy szuboticaai bennők, anélkül, hogy ez a helymegjelölés a local culeur igazi értelmét fejezné ki.

Van tehát külön magyar irodalom: az itt élő és dolgozó magyar írók csinálják, jól, rosszul, de nem jelentenek külön vajdasági magyar szellemet és lelket, mert ez a kis terület, amelyen a jugoszláviai magyarság összeszorult, összefüggő, azonos vonású, egyszínű egész, a sok néptől borított egy-életet élő Vajdaság, amelynek elkülönült, sajátosságos, jellegzetesen kifejezhető lelke nincs.

S ha volna?!

Nem beszélünk arról, hogy nem helyeselhetjük azt az irányjelzést, amely bizonyos értelemben erőszakot tesz az írón, béklyóba köti ösztönös szabadságát és vonalak közé tereli művészi megnyilatkozását. Senki nem veheti tőlem rossz néven, ha egy magasabb cél szolgálatában nyíltan kimondom, hogy ennek az iránynak, ennek a jóhiszemű tévedésnek már bizonyos sajnálatraméltó következményeit találok éppen abban a kötetben, amelyben Szenteleky ismételtén dédelgeti e kedves gondolatát. Sajnos: én ebből a kötetből semmiképen sem látom azt, hogy hogyan élünk, érzünk, vágyunk, kerek-sünk, búsulunk, csüggedünk... a Vajdaság népének vagy ma-

gyarságának életét, külön lelkét, szellemét. Inkább azt érzem ki belőle, ahogy — neveket nem említek — jobb sorsra érdemes magyar írók küszködnek, szenvednek, erőlködnek abban a meghatározott törekvésben, hogy írói palettájukról különös és meg nem található vajdasági színeket keverjenek. S érzem, tudom, hogy néhány jól megírt novella parasztjai olyan mesterkéltan, annyira hazugul és természetellenesen beszélnek, ahogy a magyar paraszt **nem beszél**. A rossz emlékü vasárnap-esti magyar színművek jutnak eszembe, amikor a local culeurös hajszának ezt a néhány termékét látom. Néhányan pedig mégis csak az **emberről írtak**, annak az életéről, ahogy betorkollik mások életének folyásába, az egyetemes emberi lélek komédiájáról vagy tragédiájáról, ahogy megjelenik és kiemelkedik a vajdasági emberiség horizontján, de megrontotta az élvezetemet, amikor a célzatosan erőszakos odabiggyesztett vajdasági helységneveket olvastam. Gombhoz a kabátot, — lehetetlen.

Tehát mit és hogyan?

Kötőfék és zabla nélkül mindent, ahogy jön, ahogy a művészi teremtés ihlete, ereje és kényszer parancsolja. Mindenekfelett: az egyetemes emberit, a kollektivet, a magasan járó és mindent összefogó humánus szellemet, az ember, — a mindenholvaló ember nagy akarásait, kis botlásait, nekiindulásait, elcsüggedéseit, a tömegek eszményeit és szemléleteit, a sorsfordulatokat és végzetes emberi éleleteket, az életet magát minden vonatkozásában, de főleg: ahogy összefut, mindenünnen, mindenhová, az összetartozást és azt, ami közöttünk áll, a gazságot és igazságot, az embert, az embert és állatot ami benne él, meg azt, hogy miként kellene kiűzni belőle; a világ makrokozmikus és az élet mikrokozmikus csodáit, mindent, mindent, ami összefog és semmit, semmit, ami elválaszt és elkülönít.

Ebben a törekvésben és ilyen praemisszák mellett nincs kijelölt út. Az író-művész isteni hivatottsága és mindent átfogó szabadsága oldódik fel a teremtő munkában. Az író minden érdekli, ami az ember körül, benne és érte van. A grandiózus lélek világítótornya is, meg az elhullott emberke pislákoló, rossz-szagú mécsese is.

A szerelmi háromszög?! — Az is. Ha művészi formában jelentkezik és a kifejeződés ösztönös szükségletéből fakad, — ha természetes és igaz, vagy csak érdekes és az igazság illúzióját adja, — a szerelem minden vonatkozása is az írásművészet méltó tárgya.

Hauptmann Gerhard negyven évvel a **Takácsok** után megírta a **Naplemente** előtt-jét. Azóta sem lett kisebb értékű művész.

Szenteleky Kornél jóhiszemű és kitűnő szemű vezető. Azt hiszem: e kérdésben téved. Az egyetemes emberi élet hatalmas útjáról letérít a szűk ösvénybe. Ai nagy egységek, a csodaszzerű összefüggések meglátóit rávezeti, takarják el az egyik szemüket, hogy minél inkább a jelentéktelen elhatárolt részeket lássák.

Ebből **vicinális irodalom** lesz. Tétovázó, kacskaringókon nehézkesen kapaszkodó, ólom-lábakon járó vicinális kávédarálókat indít el, amiket messze el fognak hagyni az európai — sőt a világirodalom — magasra rohanó, nagy területet befutó és átfogó, impozáns amerikai szellem-mozdonyai.

Havas Emil.

II.

Válasz Havas Emilnek

Csodálkozom Havas Emil barátom türelmetlenségén. Az »Ákácok alatt« antológiának csak első kötete került kezébe és máris megírja ellenvetéseit. Nemcsak előljáró írással vitázik, hanem a csonka antológiáról általános ítéletet mond, szerinte az írók erőlködnek, a szerepeltetett parasztok hazug hangon, természetellenesen beszélnek, stb.

Legelőször utolsó megállapítása ellen kell szót emelnem, mert mégsem lehet egy kétkötetes antológia első, vékonyabb kötete után végleges, általánosító megállapításokat tenni. Különis vigyáztam az első kötetben épúgy, mint a másodikban, hogy az antológiába ne kerüljön hazug, papiros-szagú írás. Nem tudom mikor érezte Havas Emil a vasárnapesti, rosszemlékü népszínmű hangulatot, mert én azt a hazug, élet nélküli hangulatot már régen, könyörtelenül üldözöm, pusztítom s különös gonddal vigyáztam arra, hogy egy reprezentatív antológiába ilyen silányságok be ne csússzanak. Ugy érzem, hogy Havas Emil nagyon elfogultan ítél (elfogultságát legjobban bizonyítja, hogy az első kötet után már végleges az ítélete) és talán azt várja, hogy a becsei paraszt szögedi tájszólással beszéljen. Azt hiszem a parasztfogalommal van itt baj és félreértés. Havas Emil egy paraszt-tipust ismer, amely nem talál meg az antológia első kötetében. Nem tudom Havas Emil barátom eddigi etnografiai és folklorisztikus kutatásai feljogosítják-e őt arra, hogy ilyen fölényes és lesújtó ítéletet mondjon azokról az írókról, akik parasztjaink közt élve parasztokról mertek írni?

Havas Emil cikkének többi része előljáró írással vi-
tázik. Én bevallottam, hogy úgy gondolom az antológiát ér-
tékesse és érdekessé tenni, ha bizonyos szerves egységet te-
remtek a könyvben. Mivel világszemléleti, vagy művészi egysé-
get teremteni meddő fáradság lett volna, a miljöhatásban
igyekeztem megkeresni az írások egységét. Ez persze nem je-
lenti a *couleur locale*-t (local culeur!!), amelyre Havas Emil
csökönyösen, lankadatlan és leplezetlen ellenszenvvel hivatko-
zik, hanem azt a sajátos hatást, amelyet a természet, a társa-
dalmi és kulturális környezet az íróra gyakorol. Semmiesetre
sem állítom, hogy ez teljesen sikerült nekem ebben az anto-
logiában, de az, aki a 8-10 év előtti vajdasági antológiákat
összeveti az »Ákácok alatt«-tal, annak el kell ismernie, hogy
az »Ákácok alatt«-nak több köze van nemcsak az irodalom-
hoz, hanem a Vajdasághoz is.

Havas Emil egyszerűen tagadja a miljö elmélet érvé-
nyességét. »Kötőfék és zablá nélküli irodalomról, az »egye-
temes emberi«-ről, a »mindenholvaló ember«-ről beszél, majd
fájdalommal említi az eltakart szemet, amely csak »jelenték-
telen, elhatárolt részeket« lát és azt állítja, hogy e miljöha-
tás keresése vicinális irodalomhoz vezet.

Harminc-negyven esztendő előtt többen támadták és bi-
rálták Tainet, de ma Taine nagyon magasan áll, a megértés,
az elismerés, a teljes és tündöklő elégtétel fényében. A mai
kritika és művészetbölcselet a Taine által lefektetett alapokra
épít, a taine-i tételek új fényt, új igazságot s megdöbbentő ér-
telmet kapnak — ezért szokatlanul vakmerő dolog, hogy Ha-
vas Emil minden indokolás nélkül ignorálja e taine-i tanokat
és a modern értékmegállapítási módszereket. Havas Emil úgy-
látszik — tudatosan vagy öntudatlanul — a *fin de siècle*-t sirja
vissza, amely belenyúlt a XX. századba is, azt a langyos, lusta
időt, amikor Taine-t épügy megmosolyogták, mint Zeppelint,
amikor valóban a jellegzetesség nélküli, a »mindenholvaló em-
ber«, az »egyetemes emberi« irodalma termelte nedv, íz és
szín nélküli gyümölcseit. Gondoljunk csak a harminc-negyven
év előtti, magyar irodalomra, mely Havas Emil lötyögős, szín,
pozitívum, sőt élet nélküli, »mindent összefogó humánus«, he-
lyesebben: világpolgári elgondolásának legjobban megfelel.
Milyen sivár, langyos, erőtlen korszak! Cukros szerelmi tör-
ténetek, a grófok, az »úriemberek« összeszólalkoznak a ka-
szinóban, persze nő is van a dologban, másnap párba, hazug
romantika, a házassági háromszög szellemtelen változatai,
kártya, lóverseny, főúri szenvedélyek, a tavasz, az ős éme-
lygősen unalmas romantikája — ez volt a *fin de siècle* tárca-
irodalma, mely hála az enyészetnek, már régen feledésbe süp-
pedt. Egy név sem maradt vissza ebből a korból, az igazi nagy

neveknek (Mikszát, Gárdonyi, Tömörkény, Ambrus, Benedek Elek) semmi közülük sem volt ehez a rossz, világpolgári limonádéhoz. Ezek a tárcák sehova sem tartoztak, az élethez legkevésbé. Szereplői poros panoptikum bábúk, vagy pedig esetlen és lelketlen másolatai a Dumas és Eugene Sue féle regényalakoknak. (Ezek a tárcáírók sohase jutottak el Flaubert-ig, Zoláról nem is beszélve.) De ebben az irodalomban Havas Emil nem fedezett volna fel zablát, a hősök a »mindenholvaló ember« sablonjára hasonlítottak, írójuk nem is gondolt az életre, a miljöhatásra. Mégis ez az egyetemes, kötőfék nélküli irodalom elsüllyedt a jól megérdemelt feledésben.

Havas Emil szerint semmi olyat ne írjunk, ami elválaszt, ami elkülönít, hanem ami összefog. Ezzel nemcsak azt mondja, hogy ne írjunk a vajdasági magyarságról, mert ez már vicinális irodalom lenne, hanem azt is állítja, hogy az irodalomban nincs jogosultsága sajátos, önálló színeknek, az embercsoportok, etnikai egységek önálló életének. Teljesen logikus tehát, hogy Reymont Parasztok című regénye is szűklátókörű, vicinális irodalom, mert az Orosz-lengyelország egy kis falujának parasztjaival foglalkozik. És vicinális irodalom nemcsak Knut Hamsun egész oeuvreje, mert hiszen folyton csak a kis Norvégia esprit local-ja szerepel írásaiban, hanem különösen Jens Tvedl, aki csak a Hardanger fjord és Hans Aarund, aki csak a Gudbrands völgy lakosságáról és helyi színeiről ír. Ezzel az okoskodással vicinális irodalom Tömörkény munkássága, mert a szegedi tanyák parasztjain kívül alig ír másról, Giovanni Verga szicíliai írásai, a stájer Rosegger parasztvilága, a német Heimatkunst mozgalom, az új katalán irodalom és a mai erdélyi irodalom is. Ezek az írások egy darab földhöz kötöttek, egy kisebb embercsoporttal foglalkoznak és szereplőik semmiesetre az »egyetemes emberi«, a »mindenholvaló ember« típusai, hanem egy kis világ jellegzetességeit, sajátos problémáit gyűjtik össze s ezzel önálló helyet kérnek az emberi kollektívumban. Ha Havas Emil logikus akarna maradni, akkor minderre a vicinális irodalom megsegyenítő bélyegét sütné.

Havas Emil nem lát vajdasági lelket, nem lát helyi színeket. Ez a csökönyös színvaksága könnyen érthető, ha elgondoljuk, hogy Havas Emil tagadja Taine-t, tagadja a környezet, az idő, a faj hatását a íróra, sőt azt állítja, hogy »a jugoszláviai magyarság a volt nagy magyar Alföld népének történetileg (?), néprajzilag és kulturálisan is összefüggő, integráns része.« A vitatkozó tájékozatlansága ámulatba ejt. Hát Havas Emil ne ismerné a 48-as forradalmak és a szerb vajdaság történetét? Ne ismerné a vajdasági magyarság etnikai tarkaságát, vidékenként elütő lelkiségét? Ne tudná azt,

hogy a nagy Alföld geopszihikai arca más a szikes északon, mint a televényes délen? Vagy még azt se tudná, hogy a magyarság csak ezen a területen él délszlávok között és délszláv hatások alatt? Havas Emil megdöbbenő tagadásai talán nem-sókára odavezetnek, hogy legközelebb azt fogja például állítani, hogy IV. Henrik Franciaországa és Kemál pasa Törökországa között nincs is különbség, mert egyik népnek sincs önálló lelke, az idő sem hat az emberekre, mindenütt és mindenkorban csak a »mindenholvaló ember« él, ő mindenütt és mindenkor az egyetemes emberit látja szín, lélek, jellegzetesség, miljöhatás nélkül.

De nem akarom tovább folytatni ezeket a lehetetlenségeket, amelyekhez a vakmerőség, a tájékozatlanság, a könnyelmű tagadás vezet a meggondolatlan és hiányos fegyverzetű vitatkozót.

A mindenhol, mindenkor érvényes nagy jelszavak, a világot átfogó nagy eszmék könnyen nevetségessé válhatnak, ha azokat nem alkalmazzuk a mai életre, sajátos, helyi viszonyainkra. Ha pedig alkalmazzuk őket, akkor máris elvesztették lötyögős alaktalanságukat. Így vagyunk Havas Emil vicinális elgondolásaival is. Ő azt hiszi, hogy a miljö-hatás keresése, a népünk, földünk felé fordulás éles ellentétben áll az örök, általános emberével. Pedig ez csak felületesen szemlélve látszik ellentétessnek, mert valójában Reymont vagy Hans Tvedl helyéhez, röghöz kötött parasztjaiban hamarabb találjuk meg az általános emberit, mint abban a Férfiban és Nőben, akik az általános emberi irreális receptje szerint készültek, semmi élet, semmi jellegzetesség sincs bennük és ezért sehol sem tudnak az élettel, a mával kapcsolatot találni. Béklyó és póráz nélküli szabadság sohasem volt az irodalomban. Havas Emilnek ez a naiv abszolutumokkal, irány-nélküliséggel, impulzív és irreális ötletekkel felvázolt irodalmi álomképe sohasem lenne megvalósítható. Írói kötetlenségről ábrándozni épolyan lehetetlenség, mint gyökértelen fáról regélni, amely a levegőben lebeg és így hozza terméseit. Dante épúgy korának, környezetének hatása alatt állott, mint Shakespeare vagy — Marcel Proust. Az írónak meg kell kapaszkodnia valami pozitívumba. A határtalanságba, a szintelenségbe, a talajtalanságba nem lehet gyökeret eresztetni. Mégis, ha egy író földjébe, népének lelkiületébe kapaszkodik, Havas Emil kávéházi gúnyral és fölénnyel a szemébe vágja: vicinális irodalom! Az ő eszménye a gyökértelenség, a sehova sem tartózkodás, a határtalan szabadságban való lötyögés minden irány, reális cél nélkül. Nem tudom, hol találna ilyen irodalmat. A modern norvég irodalom például, mely annyi kiváló író adott a világnak, erősen ragaszkodik földjéhez, viking multjához, nemzeti ha-

gyományaihoz. A mai orosz irodalom, melynek feltétlen értékét minden kritika elismeri, bizony elég kurta politikai pórázra van fogva. De végeredményben hol találunk olyan irodalmat, amelynek célja, rendeltetése, öntudata és sajátos szerepe ne volna?

*

Havas Emil a délszlávországi Pen Klub tagja, ahova mint vajdasági magyar író került. Tehát hivatalosan is úgy szerepel mint az itteni magyarság kultúrmunkása. És Havas Emil nyíltan megtagadja e népnek, e földnek lelkét, sőt óva int mindenkit, hogy ne foglalkozzon ezzel a néppel, ezzel a földdel, mert ebből csak visszamaradt, vicinális irodalom születhet. Azt szeretné, ha az itteni írók hit, öntudat, felelősség nélkül, gyökértelenül halódnának az »egyetemes emberi« agyontaposott országútján.

Az »Ákácok alatt« előszavában a következőket írtam: »Aki ma ír, az felelősségének tudatában is írjon, írásainak legyen hite, célja, építő ereje. Harminc-negyven év előtt még divatos dolog volt az asszonyról, a spleenről, a házassági háromszögről csevegni könnyű kis »tárcákban«. Ezeknek a sima, kedves, üres kis fecsegéseknek korszaka azonban épügy lejárt, mint a pásztorjátékok kora. Ma írni kell és nem csevegni, be kell kapaszkodni valamibe, gyökeret kell ereszteni, színt kell vallani, új embert, új világot kell teremteni hittel, lelkes képzelettel, de mindig a pozitívumba kapaszkodva. Rá kell mutatni a fekélyekre, a lázító igazságtalanságokra, azokra a gonosz akadályokra, amelyek a jobb, a tökéletesebb holnap elé fekélyesnek. Már nem lehetünk többé a közönség szórakoztatói. Írástudók vagyunk, a holnap elhivatott építői. S ahhoz nem szabad megtagadni a földet, az időt, amelyben építeni akarunk«.

A felelősség, a kötelesség kérdése lelkesmereti kérdés! Ezen nem lehet vitatkozni. Ezért Havas Emil lelkesmeretétől várok feleletet, mikor azt kérdelem: mi a vajdasági magyar író feladata?

Az, hogy szégyenkezve megtagadja a jelzőket, amelyek hovatartozását meghatározzák? Az, hogy egyedül ő ne tartozzon népéhez, hogy ne nyúljon e föld életéhez és problémáihoz, mert ez már a pesti kávéházak üresen és lelketlenül gúnyolódó nyelvén szólva: vicinális irodalom? Az, hogy ne érezzen semmi felelősséget, semmi kötelességet, semmi érzelmi kapcsolatot egy előtte vajdó irodalommal szemben, amely életért, fejlődési lehetőségekért eseng?

Nem tudom és nem akarom hinni, hogy Havas Emil lelkesmerete ezekre a kérdésekre kegyetlenül helyeseljen.

Szenteleky Kornél.

LÁTHATÁR

Pitigrilli: Út a szerelem felé

A Nova kétpengős kiadása

A fiatal Karinthy emlékeztet kissé Pitigrillire, az olaszok fiatal, mélyrelátó, élettől duzzadó humoristájára. De Pitigrilli már most többet adott annál, mint amennyit Karinthy egykoron ígért. Regényei az élet eleven, izgalmas problémái és Pitigrilli fáradhatatlan szellemességgel forgatja ezeket a sokszor fájdalmasan fonák, máskor mulatságosan tragikus problémákat. De ezeknek a szeszélyesen kiragadott problémáknak önálló, mondhatnám jól megkomponált életük van, minden írása érdekes, eleven élet, humora a szó szoros értelmében vett nedvbőség, duzzadó vitalitás és ellentétben Karinthyval, Pitigrilli idegenkedik a misztikumoktól és a szimbolumoktól.

Amihez Pitigrilli hozzányúl, azt szét is szedi, belenéz a belsejébe, mint kisgyerek a játék-ló gyomrába. Ime: ez volt belül: kóc vagy rozsdás rúgó. A humorába ezért sokszor gúny és szarkazmus vegyül, de azért a humor íze, zamatja sohasem válik keserűvé. Buta, hazug dolog az élet, de hát mit csináljunk? Ki teheti értelmesebbé? Néha bizony vaskosan, de valami kedves, szívből jövő, kamaszos kacagással mutat rá a társadalmi előítéletek ostobaságára, a női erény hazugságára, a bíróság, a közigazgatás számárságaira. (A fasiszta írók hajszát is indítottak ellene, mint a fasiszta erkölcsök gúnyolója és rombolója ellen, de az illetékes fasiszta bíróságok nem ítélték el Pitigrillit, még emigrációra sem kényszerítették. Mi lett volna Pitigrilliből Németországban?)

Ez a regénye a szokottnál szelidebb hangot üt meg s noha komolyan tárgyalja a felvetett problémákat, humora — minden bönedvűség ellenére — sem olyan csípős. Egy párisi törvényszéki bíró kalandos harca ez a könyv. Harc az igazágért. Sajnos, az, aki az igazágért száll síkra, az nemcsak nevetséges jelenség a mai társadalomban, hanem egyúttal egy

elkerülhetetlen tragédia hőse. Ilyen Pott bíró is, aki egyik nyilvános ítéletében szamaraknak nevezi bíróársait, mert azok elítélték a vádlottat, holott ő meg volt győződve ártatlanságáról. Ez a ítélet óriási szenzációt vált ki Párizsban. Pott bíró — aki persze rögtön leköszönt állásáról — néhány hónapig a népszerűség melegében sütkérezik, végül új foglalkozás után néz: bohóc lesz egy nagy cirkuszban. Ehez az új álláshoz Schumann kisasszony révén jutott, aki viszont műlovárnő volt és egyúttal a Sorbonne hallgatója. Ugy Pott bíró, mint Schumann kisasszony filozófiát hallgattak az egyetemen, innen a meleg s egyre meghittebb ismeretség. Schumann kisasszony énjének kettősége, a bíró furcsa pályaválasztása bizarnak tűnik, de nem valószínűtlennek. Schumann kisasszony hatalmas filozófiai műveltségének és magas szellemiségének nem mond ellen műlovárnői művészete. A bíró is felhasználja tudását a cirkuszban, a tömeg lelkével jászik s végeredményben megint csak az igazságot szolgálja. Természetes, hogy a két összebarátkozott ember között szerelem fejlődik, noha mindkettő kontárja a szerelem művészetének. Schumann kisasszony otthagyja a műlovarságot és mindenfelé elkiséri a világhírű, fővárosokban vendégszereplő bohócot. Egyszer azonban mégis üresnek találja életét és csúnya hazugsággal faképnél hagyja Pottot. Pott érzi, hogy nem tudja Schumann kisasszony nélkül folytatni mesterségét, a bájos, okos nő kegyetlensége lelkiileg rokkantná teszi. Hosszas tétovázás után békebírónak jelentkezik a legelhagyottabb gyarmatra, de ott sem élheti ki magát hivatásában, az igazságot, úgylátszik, hiába kereste, Pott örök mártír marad az igazság körüli harcban. Az a vádlott, aki miatt bírói állását feláldozta, csakugyan bűnös volt. Schumann kisasszony, a legtisztább és legmagasabb szellem, oly közönségesen és durván hazudott, mint bosszútól fortyogó, piszkos uccalány. Végeredményben azonban kudarca nem elkeserítő, Pitigrilli nem engedi, hogy tragikus mélységekbe süllyedjenek el a mindennapok. A humorba pár csepp könny vegyül, a könnyen vett életbe olykor otromba súlyok kapaszkodnak, no de azért minden megy tovább, a filozófusok tovább kísérleteznek, az igazságkeresők tovább keresik az igazságot.

Mély tanulság érezhető ebből a különben derűs, szellemes, üdehangú könyvből, melyet nem is lehetne olvasókönyvszerűen meghatározni. Hagyjunk mindent úgy, ahogy van? Nem! Kísérletezzünk, keressünk, lázadozzunk? Ez szép, nem, de végeredményben oktalan játék. De hát mit csináljunk a tökéletlen élettel, az ostoba emberekkel? Vegyük derűsen, kíváncsi-komolyan őket, de sohasem tragikusan. Pott se veszi

tragikusan a sorsát. Mert pozitívista és optimista s éppen ezért rokonszenves.

A regény fordítása hanyag, ilyen pongyolaságokhoz már hozzá kell szokni annak, aki magyar fordításban akar idegen regényt olvasni. Lázítóbb azonban az a kegyetlen önkény, amivel a címet megváltoztatták. E regény olasz címe: L'esperimento di Pott, magyarul: Pott kísérlete. A kiadói szempont azonban ezt a címet helyénvalóbbnak találta: Ut a szerelem felé. A borítólapra még csókolódzó párt is rajzoltatott a sanda üzleti érdek. Mi köze mindennek Pott történetéhez? Igazán lázító ízléstelenség Pitigrilli értékes írásművészetét, nemes, magas írói törekvéseit ilyen közönséges, hazug, pornográf köntösben reklámozni.

Szenteleky Kornél

Paul Louis Courier

Egy francia hirlap olvasóinak véleményét kérte ki arról, hogy kit tartanak a legnagyobb francia újságírónak.

A többség Voltaire mellett nyilatkozott, de a Voltaire szavazatainak számát erősen megközelítette a Paul Louis Courierre leadott szavazatok száma és valóban, ha eltekintünk Voltair történelmi súlyától és csupán az újságírói felkészültséget vesszük figyelembe, azt kell tartanunk, hogy azoknak volt igazuk, kik Courierre szavaztak.

Nemrég ünnepelték halálának százéves évfordulóját. 1925 április 10-ikén múlt száz éve annak, hogy orgyilkosság áldozata lett. Nem írt nagy művet, irodalmi hagyatéka újságírói cikkekből és röpiratokból állott, de ezek még ma is az aktualitás hatásával hatnak, megráznak, gyönyörködtetnek, frissek, elevenek, mint minden igazi nagy írás. Courier egyike volt a francia nyelv legjelesebb ismerőinek, rajongója volt az ókor irodalmának és művészetének. Stílusa egyszerűségben, világosságban, szabatosságban és lendületben egyivásu az ókor nagy íróival, Pascal »Provinciales«-jának minden időkre szóló stílusára emlékeztet. Jellemének alapvonása mélységes rajongás volt mindenért, ami emberi és lázadás minden ellen, ami az embert lefokozza vagy lealázza. Hivatását kötelességnek és felelősségnek érezte és sutba vetett mindent, vagyonát, szabadságát, életét, ha arról volt szó, hogy felszólaljon törvény-

szegés, hivatalnoki önkény, elnyomás, a főúri kiváltságok és a parasztság jobbágyi sorsának helyreállítására törő restauráció erőszakossága, a visszatért nemesség és udvar mindenki megméltóztatására alkalmas romlottsága ellen. Veszedelemes helyzet két világnézet harcában az egyik világnézet támadást és védelmet kezdő bajnokának lenni. Mintha megéreztette volna tragikus végét, midőn a Censeur című laphoz intézett egyik levelében azt kérdi, vajjon nehezebbre esik-e egy miniszternek a megvesztegethetetlen polgárok, a le nem kenyereshető egyének eltüntetése, azoké, kik csak kötelességüket ismerik, a maguk boldogulását csak mindenki boldogulásában látják, többre becsülik a becsületet mindennél, javadalmazásnál, fényes állásoknál, az életnél? Paul Louis les cagots te tueront, Paul Louis, megölnek a képmutatók, mondja »Livret« című másik kis művében. Volt benne valami a martír fanatizmusából, a forradalmár magabizó, magafeledkezett, lelkesültségéből.

Mi képezi az ujságírói nagyságot? Bizonyos általános emberi jelességek mellett különleges ujságírói jelességek. Életteljes és lehiggadt világnézet, az igazság ösztönös átérzése mellett eleven szem a valóságok meglátására, észrevése a kicsinyben a nagyban, a konkrétban az általánosban, nyilvános és bátor hirdetése az igazságnak, tekintet nélkül a szereplők hatalmi és társadalmi állására, gondolatok és tények összefüggésének kristálytiszta, mindenki által érthető feltárása világos és szenvedélyes írásmód útján. Ezen mérték látszógéből is nagyon magasra kell helyezni írónkat.

Courier 1773. évben született. Fiatalsága a forradalom láza és csalódásai, Napoleonnak az új Európa alkotásáért folytatott zavaros küzdelmei közepette telt el. Megvolt az a szerencsés vagy talán szerencsétlen adománya, hogy minden dologban meglátta a lényegét, a sokszor csillogó külső mögött a korhadt bántó belsőt. A háborúba mint tüzérhadnagy vonult be 1793. évben és mint tüzérkapitány vált meg a katonaságtól. Nem lett belőle marsall, mint azzá lett annyi más, de az olasz hadjáratban meglátta az olasz nemzet pusztulását, mesterséges erkölcsi lerontását, kultúrája és szépségei kifosztását. Észrevette a dicsőség visszaját, a tábornokok veszekedéseit, csúf rablásait. A görög művészet kincsei, a latin irodalom emlékei után kutató, a dőzsölések, fosztogatások és erkölcsi miazma közepette. Nem csoda, ha nem lett marsall. 1809. évben a gloire tetőpontján visszavonult.

Napoleon bukása után hatalomra kerültek a forradalom előtti idők emberei és hozzájuk csatlakozott a forradalom, sa-

lakja és egyesülve, ádáz gyűlölettel támadtak mindenkit, aki a forradalom és Napoleon alatt Franciaországban élt, mohó kapzsisággal vettek igénybe minden állást, minden jövedelmet. Senki sem volt biztos szabadságában, a legártatlanabb gesztus és a legjelentéktelenebb szó is börtönbe juttathatta az embert. Elég volt, ha nem tetszett a csendőrnök, ha nem köszönt a prefetnek, ha megdobta a pénzügyigazgatóné kutyáját, ha a polgármestert fölhitte adóssága kifizetésére. Ellenérték nélkül vagyonekobbások voltak napirenden. Ezek ellen lépett fel Courier. Csábító ajánlatok, fenyegetések hatástalannak bizonyultak és ő megmaradt annak, aminek indult: Szentgyörgy lovagnak a gyengék és az igazság védelmében.

Mit mondjak műveiről, ezekről a ragyogó stilusú, szellemtől szikrázó, lendületes és jósággal teli apró remekekről, amelyekben adott jelentéktelen tényekben meglátja azok egyetemes jelentőségét, a részletben felleli az általánost, ami Goethe ismert mondása szerint a lángelme sajátja. Felfogásában a jelentéktelen eset nemcsak a maga korának, hanem minden korának az esete, ítélete minden korra szól.

Elsőnek a Luynes falu érdekét védő híres kérvényét írta meg a francia képviselőházhoz, melyben lángoló szavakkal tárja fel, hogy miként tettek tönkre a helyi hatóságok anyagilag és erkölcsileg egy addig virágzó kis falucskát a bonapartizmus gyanúja miatt. Első hangos megnyilvánulása volt ez az új társadalomnak a régi kor hazajáró szelleme ellen, első figyelmeztető szó, hogy a halott ne bántsa az élő, annak a mozgalomnak kezdete volt ez, mely a júliusi forradalomban végződött. A kérvény bevezető szavai »Je suis Tourangeau, habite Luynes« ma is közmondásszerű szállóige Franciaországban. Eredmény: a miniszterelnök magához hivatja Couriert, megkérnyékezi, kívánságai után érdeklődik.

A hatóság lábbal tiporja a sajtónak alkotmány által biztosított szabadságát. Ürügy, hogy a sajtó bűncselekményekre izgat, valójában a hatóságokat kezdte bírálni. A Censeur című laphoz intézett levelében szárnyaló szavakkal és élő gúnnnyal tárja fel azok álszenteskedését, kik minden bűn forrását a sajtóban találják és azt kérdi, hogy mi volt akkor, mielőtt sajtó létezett, talán Kain is a sajtó felbujtására gyilkolta meg Ábelt. Micsoda aranykor volt az az idő, mondja, mikor az ember még beszélni sem tudott, milyen jó élete volt akkor a miniszternek. Milyen romlott a világ ma, mikor az ember már ír is, hát még a sajtó. És mindez hitvány polgári találmány, nemes ember ma is keveset beszél és még kevesebbet ír. A sajtó igazi bűne, mondja Courier, a nagy nyilvánosság s a

törvény betartásának a követelése. Mindent megbocsájtának neki, de a nyilvánosságot és az önkény elítélését soha.

Ugyanezen laphoz írt másik levelében a megfordított agrárreformot, mely kisbirtokokból akar teremteni nagybirtokokat, teszi kritika tárgyává. Történelmi mélységekből bizonyítja, hogy a fejlődés rendje az, hogy a vagyon a dologtulajnokról a dolgozókra száll át. Ha menteni akarják a régi címeket és aranyozni a kopott címereket, ám tartásuk meg a címeket és aranyoztassák a címereket az udvarral, de hagyják meg a földeket a munkásnál, aki dolgozik és ne adják annak, aki henyél. Maró szavakkal ítéli el azt a konzervativizmust, mely konzerválni akarja a letűnt múltat. Ezek szemében forradalmi cselekmény és rombolás az, ha hidat vagy gyárat építenek a kastély, a várfalak, a vadaskert helyébe. Ezek a világ teremtetését is megakadályozták volna, mondja ironikusan és azt kiáltották volna a teremtéssel elfoglalt Isten felé: Ne, uram, konzerváljuk a káoszt! Eredmény: a javaslat elejtése.

Talán legmélyebb s történelmi ismeretek bőségében s igazsága mélységes tudatának fenségében pompázó műve, a »Simple discours«, mely mintaképe a bátor igazságmondásnak éppen a leghatalmasabbakkal szemben. Az udvar azt kívánta, hogy az akkor született trónörökös, a bordói gróf részére lojalitásból vásárolják meg nemzeti ajándékképp a sambordi uradalmat. Azt kérde Courrier, mi szüksége van a trónörökösnek még egy uradalomra. Uradalmakat érdemek jutalmazására adnak, vajon miféle érdemei vannak a kis trónörökösnek. Erre az uradalomra nem a trónörökösnek, hanem a jövőendő cselédeknek, a jószágigazgatóknak, a kormányzónak és egyéb leendő hivatalnoknak és szolgáltnak van szüksége. Számukra jelent szórakozást, vadászatot és egyéb ünnepségeket, jövedelmet és vagyon teremtés lehetőségét. Ez számukra jelenti az eddigi kisbérilők és reménybeli tulajdonosok, ezer kis apró egzisztencia függő sorsba jutását, megsemmisítését, jelenti azt, mitől annyira féltette a népet, hogy lehozzák a nép közé az udvari romlottságát. Eredmény: kétévi meghurcoltatás után, kéthavi fosztás és megfosztás politikai jogaitól.

Melankolikus emlékekkel van tele idillikus és bájos második kérvénye a képviselőházhoz a falusiak érdekében, akiket eltávolítottak a vasárnapi táncotl azon ürügy alatt, hogy a tánc megsemmisítetleníti a vasárnapot, az a tánc, melyet évszázadok óta lejtettek a templom előtt, melyben a középkorban részt vett püspökök, a földesúr és családja. Isten csak annyit mondott, menjetek és tanítsatok, de nem azt, menj csendőrel és taníts a szolgabíróval. Csoda-e, kérde Courrier, ha az ilyen

ártatlan örömek elnyomói, a jóságos a szelid szívű, a járma enyheségét hirdetőnek megtagadóival szemben értelmetlenül áll minden jó ember és ha ellenük fordul a közérzés.

Ezekután mindenáron ráakarták birni arra, hogy ne írjon többet, de eredménytelenül. Ezekre a kísérletekre válaszul utolsó műve a Pamphlet des pamphlets, mely az ujságírói hivatás apoteozisa, leszámolás az ellenségeivel és lenézőivel, ebben fekteti le hitvallását, ez a hatyúdala. Végtelen fölénnyel utasít vissza minden lenézést az ujságíróval és az ujságcikkekkel szemben. Nem a kötetek számától függ az író nagysága; akik hatni akarnak korukra, nem érnek rá több kötetes munkát írni. Pascal-ra és szent Pálra, Ciceróra és szent Baziliusra, Franklinra és Demoszteneszre hivatkozik, kik szintén csak röpiratokkal, ha úgy tetszik ujságcikkekkel teremtették meg a maguk világát. Sokrates sorsával fenyegetik, mire azt válaszolja: Nem, az én szerepem kicsi, nem vagyok erre a sorsra méltó. A világ nélkülem fog átalakulni, én csak a ló feje körül döngő légy szerepét játszom, da halad az nélkülem. És ha lassúnak látszik a haladás, ez azért van, mert perc az életünk. De milyen utat tett meg 600 év alatt. Ma teljes iramában senkisé fogja feltartóztatni.

Ez a műve nyomta ellenségei kezébe a gyilkos fegyvert, pár hó múlva meggyilkolták.

A pompás és mulatságos »Pièce diplomatique« a francia király levele spanyol kollegájához, melyben lelkére köti a parlamentáris formák betartását, mert így sokkal biztosabban és kényelmesebben gyakorolható az abszolutizmus, a magyar parlamentben is szerepet játszott. A multszázad nyolcvanas éveiben Tisza Kálmán miniszterelnöksége alatt az utolsó kuruc, a jó öreg Csanádi valahogyan tudomást szerzett erről a levélről, melyet szerinte csak az osztrák császár írhatott. A félelmetes interpelláció során újból felhangzott annak a viharának megkivánása, mely magyar király fejéről lefujja az osztrák császári koronát. A képviselőházban a levél hallatára a szörnyűködés moraja hangzott fel, melyet közderültséggé változtatott Tisza Kálmán azonnali válasza. A felkészült debatter és olvasott politikus rögtön rámutatott arra, hogy a levelet nem I. Ferenc József, hanem Courier írta.

Courier jutalma ugyanaz volt, ami az igazság minden bajnokáé. Több hónapi börtön, írásainak elkobzása, mindennapos idézés a rendőrség és csendőrség elé, vagyoni tönk, végül a »Pamphlet des pamphlets« után orvul rálőtt pisztoly. A tettét fényes nappal követték el, a tettet sohasem fedezték fel.

Talán sikerült megértetnem Courier egyéniségének kivételességét, úgy is mint ujságíróét, úgy is mint emberét. A Szaharának szabálya a homok, az oázisok kivételek, de ezen kivételek nélkül nem lenne ott élet. Ilyen kivételek a gondolat hősei, a melegszívű, lánglelkű rajongók. Nélkülük milyen kietlen és vigasztalan lenne a történelem Szaharája.

Stern Lázár.

**Idel első félévünk tartalomjegyzékét
augusztusi számunkban közöljük.**

Augusztus 1-én hagyja el a sajtót
SZENTELEKY KORNÉL előszavával

HERCEG JÁNOS:

VIHARBAN

című novelláskötete.

A könyv 64 oldalon fog megjelenni,
kemény kötésben, 15— dináros árban.

Bibliofilek részére 50 darab amatőr-
kiadás készül holland Van Gelder pa-
píron, félbörkötésben 40— din. árban.

Előfizetéseket felvesz a

Reggeli Ujság kiadóhivatala
Noviszád, Kralja Petra ul. 30

Támogassa Ön is a saját kulturáját!
Olvassa a kiadásunkban megjelent
könyveket!

Csuka Zoltán: Tűzharang

(Versek)
30. dinár. — Külön árusításban is kapható.

Jugoszlávai Magyar Könyvtár:

Ducsics Jován – Debreczeni József:

Az álmok városa

Sz. Szigethy Vilmos:

A vármegyeház kapujában

Börcsök Erzsébet:

A végtelen fal

Szenfelek Kornél:

Akácok alatt I. és II. rész

Kalangya könyvtár:

Farkas Geiza:

A fejnélküli ember

Szirmai Károly:

Kődben

Ezek a könyvek könyvárusi forgalomba nem kerülnek,
csak sorozatban rendelhetők meg. — Felvilágosításért
forduljon a Kalangya kiadóhivatalához, Szubotica,
Park Kralja Petra 11